

**CENTAR ZA EKONOMSKA I FINANSIJSKA ISTRAŽIVANJA
BEOGRAD**

ODITOR

Časopis za menadžment, pravo i finansije

Beograd, 08/2014.

Izdavač – Publisher
CENTAR ZA EKONOMSKA I FINANSIJSKA ISTRAŽIVANJA
Prvomajska 48/6, 11080 Zemun, Beograd
Tel. 062/707863, 060/5201985
www.cefi.edu.rs
cefibeograd@gmail.com

ISSN 2217- 401X

PREDSEDNIK SAVETA – EDITORIAL BOARD PRESIDENT
dr Dragomir Đorđević

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR IN CHIEF
dr Slavko Vukša

Izdavački savet – Editorial Board

dr Dragomir Đorđević
dr Predrag Jovićević
dr Ivan Milojević

dr Svetlana Ignjatijević
dr Slavko Vukša
dr Marjan Mirčevski

Redakcija – Editors

dr Dragomir Đorđević
dr Slavko Vukša
dr Jovan Sejmenović
dr Duško Vejnović
dr Svetlana Ignjatijević
dr Aleksandar Majstorović
dr Ivan Milojević
dr Branislav Jakić

dr Radič Vučićević
dr Predrag Jovićević
dr Vera Minić
dr Ilija Galjak
dr Milan Jovanović
dr Marjan Mirčevski
dr Vesna Zuber
dr Radovan Ilić

Lektor – Proofreader
Predrag Šarić

Tehnički urednik - Technical editor
Ilija Kolarski

Časopis izlazi tri puta godišnje – The magazine is published three times a year
(april, avgust, decembar)

SADRŽAJ ČASOPISA BROJ 08/2014

dr Milisav Terzić	4
FINANSIJSKI POLOŽAJ PREDUZEĆA NA NESAVRŠENOM TRŽIŠTU.....	4
prof. dr Bogdan Ilić	12
EKONOMSKI CIKLUSI U SISTEMU SAVREMENE TRŽIŠNE EKONOMIJE.....	12
Nemanja Smajović	16
PORESKI SISTEM FRANCUSKE REPUBLIKE.....	16
Miloš Dašić.....	28
SVETSKA EKONOMSKA KRIZA U USLOVIMA GLOBALIZACIJE.....	29

FINANSIJSKI POLOŽAJ PREDUZEĆA NA NESAVRŠENOM TRŽIŠTU

Rezime:

Finansijski položaj preduzeća predstavlja najznačajniji pokazatelj finansijskog zdravlja koji govori o mogućnostima kojima raspolaže preduzeće u datom momentu posmatranja. Ovo se prevashodno odnosi na pribavljanje sredstava za odvijanje normalnog procesa proizvodnje i poslovanja, odvajanje sredstava za neophodan rast i razvoj kao i pokazatelj odnosa između sopstvenih i pozajmljenih izvora finansiranja. Sam finansijski položaj u mnogome zavisi od menadžmenta preduzeća, jer najveća uloga spada i na menadžere koji moraju svojim vizijama i pravilnom upotrebom finansijskih sredstava da obezbede normalan rast i razvoj preduzeća time da stvore zadovoljavajući finansijski ugled.

Ključne reči: sredstva, preduzeće, finansijski položaj, menadžment.

UVOD

Kada posmatramo preduzeće odnosno njegovu finansijsku dimenziju, treba napomenuti da ona zavisi prevashodno od njegovog finansijskog položaja. Često se dešava da se mešaju termini kao što su finansijska pozicija ili finansijska situacija preduzeća. Finansijska situacija je samo uži pojam od finansijskog položaja i označava novčano stanje preduzeća. Finansijski položaj izražavamo strukturom i obimom novačanih sredstava u bilansu stanja preduzeća.

Gledano sa aspekta dugoročnog razvoja preduzeća, moraju se obezbediti povoljni finansijski uslovi koji bi omogućili stabilan razvoj, rast i maksimalno unapređenje poslovanja preduzeća koji imaju za cilj maksimalno iskorišćavanje pozitivnih trendova na finansijskom tržištu. Najveći teret ovih obaveza, a time i odgovornost pada na menadžment preduzeća. Oni moraju da kreiraju i implementiraju strategiju finansijskog planiranja koristeći načela i pravila finansiranja.

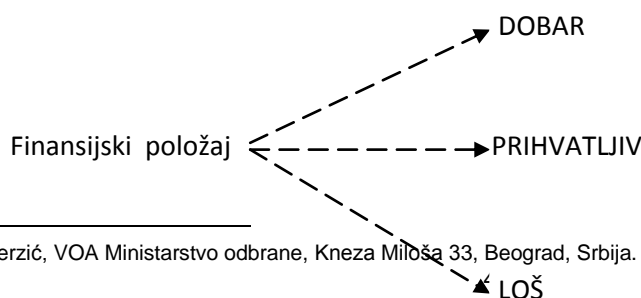
Svi ovi činioci utiču direktno na finansijski ugled preduzeća. Ako preduzeće uživa dobar finansijski položaj, pribavljanje novčanih sredstava je olakšno. Od finansijskog ugleda koje preduzeće uživa tj. njegovog boniteta zavisice mogućnost akcionarskog društva da pribavi izvore finansiranja za razvojnu aktivnost.

1. UTVRĐIVANJE FINANSIJSKOG POLOŽAJA PREDUZEĆA

Na finansijski položaj preduzeća utiču mnogobrojni faktori. Ovi faktori mogu biti međusobno kontradiktorni, pa se može dogoditi situacija otežanog sagledavanja položaja preduzeća. Da se ovo ne bi desilo, položaj preduzeća se upoređuje kroz vremensku i prostornu dimenziju. Vremenska dimenzija se ogleda u dinamici praćenja razvoja finansijskog položaja preduzeća. Prostorno dimenzija se sagledava kroz odnos finansijskog položaja posmatranog preduzeća i njegove konkurencije, što daje osnovu za zaključak o opstanku, rastu i razvoju. Treba napomenuti da se mora voditi računa o izboru reprezentativnog preduzeća ili pak grupi preduzeća koje se posmatra. Ovo se radi u cilju da bi se izbeglo donošenje pogrešnog zaključka.

Ocena finansijskog položaja preduzeća se sagleda kroz analizu finansijske ravnoteže, analizi zaduženosti, analizi reproduktivne sposobnosti i analizi mogućnosti održavanja realne vrednosti sopstvenog kapitala u uslovima inflacije.

Finansijski položaj se može kvalifikovati kao dobar, prihvatljiv i loš.

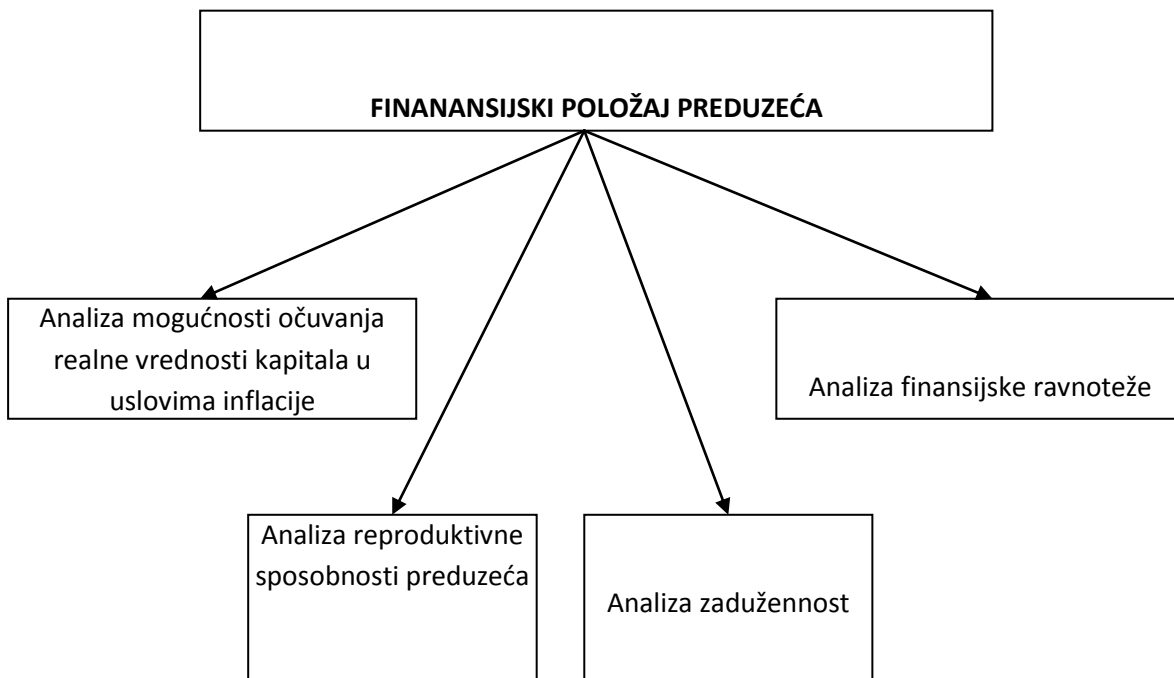

¹ Dr Milisav Terzić, VOA Ministarstvo odbrane, Kneza Miloša 33, Beograd, Srbija.

Dobar finansijski položaj preduzeća podrazumeva da finansijska ravnoteža obezbeđuje likvidnost na dugi rok i da finansijska struktura garantuje nezavisnost preduzeća u vođenju poslovne politike, a da se istovremeno pruža sigurnost poveriocima u obezbeđivanju finansiranja dela proširene reprodukcije iz sopstvenih izvora finansiranja.

Prihvatljiv finansijski položaj preduzeća predstavlja jednakost između dugoročnih vezanih sredstava i kvaliteta izvora, čime se obezbeđuje likvidnost. Međutim ovim se ne garantuje sigurnost jer nedostaje likvidna rezerva. Privatljiv finansijski položaj imaju ona preduzeća koja mogu iz sopstvenih izvora da finansiraju samo prostu reprodukciju.

Loš finansijski položaj preduzeća ima izvorište u narušenoj finansijskoj ravnoteži koja ne obezbeđuje likvidnost na dug rok, lošoj strukturi kapitala i nemogućnosti da se finansira reprodukcija iz sopstvenih izvora finansiranja.

Slika br.1 Komponente finansijskog položaja preduzeća

2. ANALIZA MOGUĆNOSTI UOČAVANJA REALNE VREDNOSTI KAPITALA PREDUZEĆA U USLOVIMA INFLACIJE

U uslovima kada dolazi do nestabilnosti privrede javlja se inflacija koja može da izmakne normalnoj kontroli i svakako utiče na poslovanje preduzeća. U ovakvim okolnostima mora se voditi računa o realnoj vrednosti kapitala tj. da nedeđe do obezvređivanja vrednosti preduzeća. Očuvanje realne vrednosti sopstvenog kapitala i obezbeđivanje sredstava za finansiranje reprodukcije iz sopstvenih izvora predstavlja preduslov za opstanak preduzeća. Treba napomenuti da održavanje zadovoljavajuće pasive sa aspekta vlasništva nije dovoljno za dugoročno održavanje finansijskog položaja.

Ocena održavanja realne vrednosti sopstvenog kapitala dobija se upoređivanjem indeksa neto sopstvenog kapitala i indeksa cena na malo kao opšte prihvaćenog merila inflacije.

Održavanje realne vrednosti sopstvenog kapitala u uslovima inflacije potrebno je zbog izbegavanja preterane zaduženosti, obezbeđivanja nesmetanog obima poslovanja i mogućnosti finansiranja bar proste reprodukcije preduzeća iz sopstvenih izvora. Ako stopa rasta sopstvenog kapitala prati stopu inflacije to znači da je sačuvana realna vrednost sopstvenog kapitala.

Kada je u pitanju akcionarsko društvo tj. njegov sopstveni kapital može se javiti problem ukoliko je u period otvaranja bilansa pa do njegovog zaključivanja došlo do povećanja ili smanjenja sopstvenog kapitala. Ako je došlo do uplate ili do umanjenja kapitala, potrebno je analizu realne vrednosti kapitala izvršiti za kraće vremenske periode kako bi se sagledala revalorizacija.

3. ANALIZA REPRODUKTIVNE SPOSOBNOSTI PREDUZEĆA

Reproduktivna sposobnost predstavlja mogućnost finansiranja razvoja sopstvenim sredstvima. Finansijsko upravljanje mora da obezbedi rast, razvoj i opstanak preduzeća. U samoj pretpostavci osnivanja akcionarskog društva stoji da ona treba neograničeno da posluju. Stalnost poslovanja akcionarskog društva direktno je vezana za stalni rast i razvoj. Kada se govori o rastu akcionarskog društva tu se prevashodno misli na uvećanje njegovih kapaciteta i poboljšanju performansi, ali se pored ovoga ubraja još i kvalitativne promene: promene strukture, organizaciono, vlasničko prestrukturisanje i sl. Rast i razvoj akcionarskog društva se ne može postići ukoliko preduzeće nije u mogućnosti da bar deo sopstvenih sredstava iskoristi za svoju proširenu reprodukciju.

Akcionarsko društvo ima mogućnost da generiše sopstvene izvore i to iz dva parcijala. Prvi parcijal se odnosi na internu generisanost, dok je drugi parcijal eksterna generisanost. Interni generisani sopstveni izvori finansiranja akcionarskog društva su akumulacija i amortizacija. Eksterni izvori akcijskog kapitala se obezbeđuju emitovanjem akcija.

Mogućnost akcionarskog društva da iz sopstvenih izvora finansira deo proširene reprodukcije odnosi se ne samo na obnavljanje sopstvenih sredstava i trajnih obrtnih sredstava na postojećem nivou (njihova zamena – prosta reprodukcija), već i nabavka novih osnovnih i obrtnih sredstava u cilju povećanja kapaciteta i obima poslovanja.

Reproduktivna sposobnost akcionarskog društva uslovljena je strukturom njegovih osnovnih sredstava i primenom računovodstvene politike posebno u domenu obračuna amortizacije, finansijskom strategijom upravljanja zalihama, visinom ostvareng profita (neto dobitak) i vlasničkom strukturom kapitala.

Ocena reproduktivne sposobnosti akcionarskog društva zasniva se na kvantifikaciji sredstava za reprodukciju, a uzimajući u obzir stanje dugoročne finansijske ravnoteže i stepen otpisanosti osnovnih sredstava.

4. ANALIZA FINANSIJSKE RAVNOTEŽE

Preduslov da preduzeće ima finansijsku ravnotežu je da su sredstva po obimu i rokovima vezivanja (neunovčivosti) jednaka obimu i vremenu raspoloživosti izvora finansiranja. Kada se posmatra analiza finansijske ravnoteže preduzeća, posmatra se jednakost sredstava i izvora finansiranja, pa se može reći da bilans stanja predstavlja osnovni dokument.

Analiza finansijske ravnoteže je direktno vezana sa nečelom stabilnosti finansijske politike koju vodi preduzeće, a kroz postojanje ili ne postojanje finansijske ravnoteže, meri se kvalitet finansijskog upravljanja.

Da bi se napravila kvalitetna analiza finansijske ravnoteže nije dovoljno posedovati samo poslednji bilans stanja, već je potrebno imati i vezane bilansne izveštaje za najmanje tri protekla perioda. Ovo je neophodno iz razloga da bi se izvršilo vremensko poređenje i da bi se ustanovilo da li finansijski položaj poboljšan ili pogoršan u proteklom periodu. Informacije za poređenje se pribavljaju iz date grane privrede u kojoj posluje preduzeće.

Imovina sa kojom raspolaže preduzeće iskazan je u aktivi bilansa stanja i ima svoje vreme vezanosti. Ovo vreme predstavlja vremenski period, koji treba da protekne da bi se ovaj imovinski deo transformisao u likvidnu imovinu – novac. Svaki imovinski oblik ima različit stepen likvidnosti.

Likvidnost predstavlja sposobnost preduzeća da plaća dospele noćane obaveze, uz održavanje potrebnog obima i strukture obrtnih sredstava i očuvanje dobrog kreditnog boniteta. Imovinski oblik može imati različit stepen likvidnosti, pa je likvidnost sredstava uslovljena sledećim činiocima:

- stepenom rizika da će ta imovina biti transformisana u likvidnu imovinu,
- brojem faza kroz koje treba da prođe sredstvo da bi se transformisalo u novac,
- vremenskim periodom za koji će imovina biti transformisana u novac.
- Kada posmatramo rokove vezivanja, imovina preduzeća se može posmatrati kao:
  - trajno vezana sredstva,
  - kratkoročno vezana sredstva,
  - dugoročno vezana sredstva.

Izvori finansiranja kada se posmatraju se gledišta rokova raspoloživosti se mogu podeliti na: trajne izvore finansiranja (sopstveni kapital i rezerve), dugoročne izvore finansiranja (ovde spadaju i dogoročna rezervisanja), kratkoročni izvori.

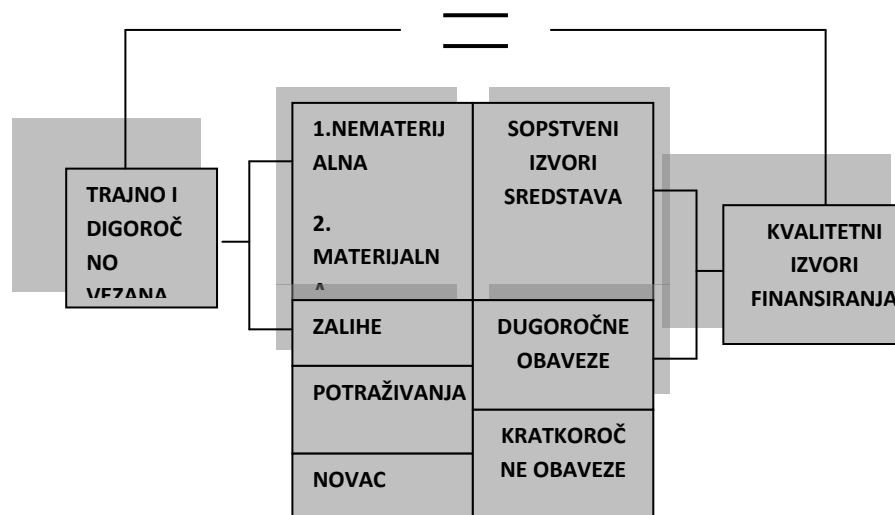
Finansijska ravnoteža akcionarskog društva se može u praksi postaviti kroz dve osnovne jednačine:

- dugoročna finansijska ravnoteža,
- kratkoročna finansijska ravnoteža.

Navedene dve jednačine proističu iz načela finansiranja na kojima se zasniva finansijska politika akcionarskog društva. Bilans stanja mora biti prilagođen analizi finansijske ravnoteže. Ovo nam govori da se na strani aktive moraju razgraničiti sredstva i to na likvidna, kratkoročno imobilisana sredstva i na dugoročno vezana sredstva. Na strani pasive izvora finansiranja podela se vrši na kratkoročne izvore finansiranja i na sopstvene, dugoročne izvore finansiranja. Ova podela je zasnova na rokovima imobilizacije sredstava.

4.1 Dugoročna finansijska ravnoteža

Kada se vrši analiza dugoročne finansijske ravnoteže preduzeće, bilansne pozicije su tako grupisane da se u aktivi grupišu po principu rasuće likvidnosti, dok se pasiva grupiše po principu opadajuće dospelosti. Naredni grfički prikaz to najbolje pokazuje:

Slika br. 4 Bilans stanja po principu rastuće likvidnosti i opadajuće dospelosti

Iz ovog grafika proizilazi da finansijska ravnoteža postoji, ako su dugoročno vezana sredstva u potpunosti jednaka kvalitetnim izvorima finansiranja (sopstveni kapital i dugoročni dug).

U zavisnosti od odnosa dugoročno vezanih sredstava i izvora finansiranja mogu se javiti dve situacije. Prva se odnosi na to da su dugoročno vezana sredstva manja od izvora finansiranja i tada se kod akcionarskog društva stvara sigurnost za održavanje likvidnosti na dug rok. Ukoliko se obezbedi i jednakost između rokova unovčivosti vezanih sredstava i rokova raspoloživosti kratkoročnih izvora finansiranja, tada se javlja likvidna rezerva kao razlika između izvora finansiranja i dugoročno vezanih sredstava. Ova razlika omogućava permanentnu likvidnost akcionarskog društva.

Druga situacija se odnosi kada su dugoročno vezana sredstva manja od izvora finansiranja. Tada je deo vezanih sredstava finansiran iz kratkoročnih izvora i ovakvo stanje ugrožava tekuću i buduću likvidnost. Narušena finansijska ravnoteža ne znači istovremeno i nelikvidnost akcionarskog društva. Ukoliko je menadžment u stanju da obezbedi veće rokove raspoloživosti kratkoročnih izvora nego što su rokovi mobilizacije kratkoročno vezanih sredstava, tada će biti održana likvidnost društva.

Jednačina dugoročne finansijske ravnoteže direktno zavisi od načela finansijske stabilnosti. Načelo finansijske stabilnosti kaže da se odnos dugoročno vezanih sredstava i kvalitetnih izvora finansiranja izražava odnosom koji je manji ili jednak jedinici. Ovaj odnos je u stvari koeficijent finansijske stabilnosti. Dugoročna finansijska ravnoteža preduzeća može se utvrditi na dva načina:

- utvrđivanjem koeficijenta dugoročne finansijske ravnoteže i
- na osnovu neto obrtnog fonda.

Analiza dugoročne finansijske ravnoteže na osnovu koeficijenta dugoročne finansijske ravnoteže se zasniva na utvrđivanju ravnoteže koja se dobija stavljanjem u odnos kvalitetnih izvora finansiranja i dugoročno vezanih sredstava. Ukoliko je ovaj koeficijent jednak jedinici tada je uspostavljena ravnoteža, dok situacija kada je koeficijent veći od jedan, tada je akcionarsko društvo stvorilo uslove za održavanje likvidnosti.

Analiza dugoročne finansijske ravnoteže na osnovu neto obrtnog fonda se sprovodi stavljanjem u odnos neto obrtnog fonda i stalnih zaliha preduzeća. Ako je stepen pokrivanja stalnih zaliha 100%, tada se javlja ravnoteža u oblasti dugoročnog finansiranja akcionarskog društva. Ali ako je stepen pokrivanja manji od 100% tada ne postoje uslovi za održavanje likvidnosti.

Relativni odnos između obrtnih sredstava i kratkoročnih obaveza, koji je sadržan u opšte raciju likvidnosti, treba posmatrati i analizirati u neposrednoj uzročnoj vezi sa neto obrtnim sredstvima koja predstavljaju apsolutnu razliku između obrtnih sredstava i kratkoročnih sredstava, odnosno dugoročne izvore finansiranja obrtnih sredstava. Pretpostavlja se, naime, da preduzeće koje ima veći iznos neto obrtnih sredstava, uz istu brzinu konverzija zaliha i potraživanja u gotovinu, automatski obezbeđuje i srazmerno veći stepen likvidnosti.

Za svrhu pribavljanja budućih kratkoročnih izvora finansiranja, naime nije dovoljno poznavati samo trenutno stanje likvidnosti već, daleko više, kako će biti pod pretpostavkom da preduzeće preuzme nove kratkoročne dugove. Poslovna banka, npr., prilikom razmatranja odluke o kreditiranju ima interes da sazna opšti racio likvidnosti preduzeća jer na bazi njega može da utvrdi koliki će taj racio biti pod uslovom da preduzeću odobri dodatni kredit. Banka time želi da oceni mogući stepen rizika pod kojim ulaže svoja sredstva s obzirom da njeno potraživanje postaje tada smo jedna od više preduzeća – dužniku koju ono treba da plati u momentu dospelosti. Da li će, pak, preduzeću dati traženi kredit ili ne, zavisi ne samo od uticaja dodatnog duga na opšti racio likvidnosti, nego i od procene odnosa kratkoročnih obaveza prema neto obrtnim sredstvima koja, kao dugoročni izvori finansiranja obrtnih sredstava, služe kao izvesna garancija za zaštitu interesa kratkoročnih poverilaca.

Pod pretpostavkom da zamišljeno preduzeće traži kratkoročni kredit od 10.000.000,00 dinara, promene u opštem raciu likvidnosti i odnosima finansiranja ukupnih obrtnih sredstava preduzeća, mogle bi se ilustrovati na sledećoj tabeli:

	Pre dodatnog duga	Posle dodatnog duga
Obrtna sredstava (1)	80.000.000	90.000.000
Kratkoročne obaveze (1)	35.000.000	45.000.000
Neto obrtna sredstva (1-2)	45.000.000	45.000.000
Opšti racio likvidnosti (1:2)	2,29:1	2:1
Dugoročni izvori obrtnih		
Sredstava (1-2) :1	56,25%	50%

Kao što se vidi, preuzimanje dodatnog duga dovelo bi ne samo do opadanja opšteg racia likvidnosti, nego i do povećanog učešća kratkoročnih izvora u finansiranju ukupnih obrtnih sredstava, odnosno relativnog opadanja neto obrtnih sredstava. To opadanje može da bude opasno sa stanovišta perspektivne likvidnosti preduzeća, pogotovo ako je praćeno takvim ulaganjem dodatnih sredstava iz kredita koje usporava cirkulaciju novčanih sredstava kroz poslovni ciklus, zbog čega preduzeće može doći u situaciju da iz oslabljenog novčanog priliva nije u stanju da plati srazmerno veće kratkoročne obaveze u rokovima njihovog dospeća.

U literaturi se često umesto termina neto obrtni fond sreću njegovi sinonimi: stalni fond, obrtni fond i neto obrtna sredstva.

Sopstveni obrtni fond je deo kapitala i rezervi preduzeća sa kojima su finansirana obrtna sredstva. Da bi se on odredio potrebno je znati koji iznos dugoročnog duga je iskorišćen za finansiranje dugoročno vezanih sredstava, a koliko njih otpada na finansiranje obrtnih sredstava. Zna se da je sopstveni obrtni fond jednak razlici između sopstvenog kapitala društva i zbira osnovnih sredstava, dugoročnih plasmana i gubitka umanjenog za dugoročne obaveze koje su pribavljene za njihovo finansiranje.

Trajna obrtna sredstva predstavljaju deo obrtnih sredstava – zaliha, koja su trajno vezana u cilju održavanja kontinuiteta poslovnog procesa. Naime, da bi se obezbedio kontinuitet poslovanja akcionarskog društva potrebno je da ono u svakom trenutku poseduje određenu količinu zaliha: sirovina i materijala, poluproizvoda i gotovih proizvoda.

4.2 Kratkoročna finansijska ravnoteža

Kratkoročna finansijska ravnoteža su utvrđuje upoređivanjem obrtnih sredstava bez stalnih zaliha na strani aktive i kratkoročnih izvora na strani pasive bilansa stanja, odnosno stavljanjem u odnos likvidnih i kratkoročnih sredstava sa jedne strane i kratkoročnih obaveza sa druge strane. Ovaj racio je poznat kao rigorozni racio likvidnosti (acid ratio). Racio se utvrđuje pretpostavkom podelom ukupnih obrtnih sredstava u dve posebne grupe:

- Gotovinu i relativno likvidna sredstva - kao što su potraživanja od kupaca i kratkoročni plasman u hartije od vrednosti, koja neposredno stoje na raspolaganju ili će biti raspoloživa u dovoljno kratkom roku za isplatu tekućih obaveza,
- Manje likvidna sredstva kao što su zalihe i unapred plaćeni troškovi koja normalno zahtevaju nešto duže vreme da bi se konvertovala u novčani oblik. Kada se zatim prva skupina obrtnih sredstava podeli sa kratkoročnim obavezama dobija se posebni ili rigorozni racio likvidnosti preduzeća.

4.3 Rigorozni racio likvidnosti = likvidna sredstva/kratkoročne obaveze

Zalihe se po pravilu uzimaju iz likvidnih sredstava zbog vremena koje je potrebno da bi se roba i gotovi proizvodi realizuju, odnosno materijal i nedovršena proizvodnja transformišu u gotove proizvode. Ukoliko su već likvidna sredstva veća od kratkoročnih obaveza, ne postoji ni ozbiljna potreba da se sa zalihama računa kao pokrićem bilo kog iznosa tih obaveza.

Ako preduzeće ima rigorozni racio od 1:1, načelno se smatra da je stanje njegove tekuće likvidnosti relativno zadovoljavajuće. Međutim, ispoljavanje suvišnog poverenja u takav standard može da bude i opasno s obzirom da potraživanja od nekih kupaca mogu biti relativno nelikvidna, a raspoloživa gotovina neodložno potrebna za isplatu noćanih tokova odnosno rashoda. Ovo znači da kritičnu tačku kod utvrđivanja posebnog racija likvidnosti predstavlja potraživanja od kupaca.

Za ocenu kratkoročne finansijske ravnoteže potrebno je u bilansnoj poziciji aktive grupisati po principu opadajuće likvidnosti, a pozicije u pasivi po principu rastuće dospelosti.

Kratkoročna i dugoročna ravnoteža su međusobno uslovljene. Ova uslovljenost se manifestuje ukoliko bilans stanja akcionarskog sruštva pokazuje kratkoročnu ravnotežu, jer tada sigurno postoji i dugoročna finansijska ravnoteža i obrtno.

5. ANALIZA ZADUŽENOSTI

Zaduženost preduzeća ispituje se analizom pasive bilansa stanja, sa aspekta vlasništva nad izvorima finansiranja. Izvori finansiranja (pasiva) preduzeća sa vlasničkog aspekta dele se na sopstvene i pozajmljene izvore.

Sopstvene izvore čini sopstveni kapital koji predstavlja garant preduzeća, jer štiti poverioce od gubitka pozajmljenog kapitala i obezbeđuje sigurnost u naplati potraživanja. Kaže se da je sopstveni kapital garant likvidnosti poslovanja preduzeća.

Pozajmljeni izvori preduzeća predstavljaju tuđe vlasništvo i rokovi raspoloživosti ovih izvora nisu trajni.

Po svom karakteru, tj. raspoloživosti ovi izvori mogu biti:

- Dugoročno raspoloživi izvori. Ove izvore najčešće označavamo kao dugoročne dugove,
- Kratkoročno raspoloživi izvori ili kratkoročne obaveze.

Finansijska struktura preduzeća (odnos između sopstvenog i pozajmljenog kapitala) najčešće se posmatra preko tri osnovna pokazatelja:

- samostalnosti,
- sigurnosti i,
- zaduženosti.

Pokazatelj samostalnosti = sopstveni kapital/ukupni izvori finansiranja

Pokazatelj zaduženosti = tuđi izvori/ ukupni izvori finansiranja

Pokazatelj sigurnosti = sopstveni kapital/tuđi izvori

Sopstveni kapital pruža sigurnost poveriocima u smislu naplate njihovih potraživanja. Ako je zaduženost preduzeća visoka, visok je i rizik poverilaca, jer ako gubitak pređe nivo sopstvenog kapitala, poverioci ne mogu naplatiti svoja potraživanja iz likvidacione mase, jer je preduzeće izgubilo sva svoja sredstva i deo tuđih sredstava u visini razlike između gubitaka i sopstvenog kapitala.

Preduzeće ima veći izgled da ostvari pozitivan finansijski rezultat, odnosno manji je rizik od ostvarenja gubitka, ukoliko je struktura kapitala pomerena više ka sopstvenom kapitalu. To je zato što su kamate na pozajmljeni kapital po pravilu fiksni trošak odnosno rashod, čija visina zavisi od visine pozajmljenog kapitala i visine kamatne stope. Manja zaduženost izaziva manje rashode po osnovu kamata na pozajmljeni kapital, što daje veću sigurnost u ostvarivanju pozitivnog finansijskog rezultata.

Ukoliko je struktura pasive pomerena više ka pozajmljenim izvorima, onda je ugrožena i autonomija preduzeća u smislu nezavisnosti u vođenju sopstvene poslovne politike. U filozofiji poslovanja

svakog preduzeća je da teži što većoj samostalnosti u smislu vođenja sopstvene poslovne politike i ostvarivanja ciljeva poslovanja. Ukoliko je akcionarsko društvo dosta zaduženo, poverioci i kreditori žele da utiču na vođenje poslovne politike akcionarskog društva u pravcu koji će obezbijediti njihovu maksimalnu zaštitu. Manji stepen zaduženosti izraz je veće finansijske sigurnosti i samostalnosti, veće je učešće sopstvenog kapitala u strukturi izvora finansiranja ne mora predstavljati i najbolji metod finansiranja.

Prema opšte prihvaćenom shvatanju optimalna struktura kapitala je ako sopstveni kapital čini 50%, a pozajmljeni takođe 50% zbira pasive. Ova relacija 1:1 u odnosu sopstvenog i pozajmljenog kapitala, tj. pravilo ravnjanja rizika, obezbeđuje sigurnost naplate potraživanja odnosno isplate obaveza.

Prema drugom stanovištu, normalnim se smatra zaduženost koja nije veća od 33% ukupnih izvora akcionarskog društva, odnosno smatra se racionalnim da preduzeće duguje samo 1/3 raspoloživih sredstava. Moderna finansijska teorija ne prihvata kruta tradicionalna shvatanja. Praksa je pokazala da odnos sopstvenog i pozajmljenog kapitala određuju: organski sastav sredstava, stopa inflacije, stopa rentabilnosti i stepen likvidnosti.

Visoka stopa inflacije takođe zahteva pomeranje strukture pasive ka većem učešću sopstvenog kapitala. Ako je kamatna stopa na finansijskom tržištu niža od stope inflacije, poverioci nemaju interesa da pozajmljuju kapital, jer bi time ostvarili gubitke. U takvim uslovima preduzeće je upućeno na finansiranje iz sopstvenih izvora u cilju nesmetanog odvijanja svog poslovanja. Ako je kamatna stopa viša od stope inflacije, preduzeće je opet primorano na jačanje učešća sopstvenog kapitala, jer jedino tako može smanjiti rashode finansiranja i izbeći gubitke.

Da bi se ocena zaduženosti primenila i u kvantifikaciji rizika ostvarenja finansijskog rezultata poslovanja akcionarskog društva, pozajmljeni izvori bi se morali podeliti na osnovu onih na koje se plaća kamata i one na koje se ne plaća kamata u okviru njihovog roka rapoloživosti.

ZAKLJUČAK

Analiza finansijske ravnoteže preduzeća veoma je važna za sagledavanje i ocenu njegove likvidnosti, pri čemu se analizom kratkoročne ravnoteže ocenjuje likvidnost društva, a analizom dugoročne ravnoteže uslovi za održavanje permanentne likvidnosti. Ovim postupkom se vrši ocena finansijske situacije u užem smislu, za ocenu finansijske situacije u širem smislu nepohodno je napraviti i analizu zaduženosti preduzeća.

Pribavljanje novca i kapitala za potrebe finansiranja preduzeća vezano je za analizu finansijske ravnoteže. Današnje vreme je veoma eksplozivno po pitanju razvoja preduzeća, ali i veoma lako se može dogoditi situacija zatvaranje preduzeća. Zbog toga je potencijalnim kreditorima neophodno obezbediti sve relevantne informacije u vezi poslovanja preduzeća, kako bi se mogla sagledati celokupne situacija. Kreditori žele na prvom mestu da zaštite svoj kapital, ali žele isto toliko njegovu oplodnju. Preduzeću je neophodan kapital radi razvoja, osavremenjavanje procesa proizvodnje, proširenja postojećih kapaciteta.

Analiza finansijske ravnoteže kroz svoje četiri komponente analiza mogućnosti očuvanja realne vrednosti kapitala u uslovima inflacije, analiza reproduktivne sposobnosti preduzeća, analiza zaduženost i analiza finansijske ravnoteže. Svaka od ovih celina mora se sagledati na pravi način kako ne bi došlo pogrešnog ocenjivanja finansijskog položaja.

Analiza očuvanja vrednosti kapitala u uslovima inflacije pokazuje nam kako da sačuvamo i pravilno procenimo vrednost kapitala u uslovima kada inflacija izlazi iz normalnih okvira. Najbezbednije je ako se kapital preduzeća povećava minimalno za visinu inflacije. Ovakav nivo obezbeđuje minimalnu zaštitu kapitala akcionarskog društva.

Analiza reproduktivne sposobnosti preduzeća nam ukazuje sa kojom finansijskom sposobnišću preduzeće raspolaže kada je u pitanju razvoj. Sam zamisao osnivanja preduzeća leži u ostvarivanju profita. Kroz ovu komponentu posmatramo sposobnost generisanja neophodnih novčanih sredstava za osavremenjavanje procesa proizvodnje.

Kroz analizu zaduženosti posmatramo odnos sopstvena sredstva naspram pozajmljena. Sopstvena sredstva stvaraju sigurnosti kod poverilaca jer štite od eventualnih gubitaka.

Analiza finansijske ravnoteže se posmatra kroz dve jednačine. Te jednačine su uobličene kroz jednačinu dugoročne i kratkoročne finansijske ravnoteže. Za primenu dugoročne finansijske ravnoteže neophodno je obezbediti poštovanje načela o finansijskoj stabilnosti.

Na kraju treba naglasiti da najveća odgovornost za vođenje akcionarskog preduzeća spada na menadžment, jer oni moraju da osmisle i sprovedu plan poslovanja preduzeća. Menadžment mora da izgradi povoljan finansijski položaj preduzeća kako bi ono moglo normalno da se razvija. Treba naglasiti značaj izgrađivanja finansijskog ugleda preduzeća kod finansijskih institucija jer od ugleda koji uživa preduzeće zavisi će dostupnost sredstava koji su namenjeni za buduće razvojne projekte preduzeća.

LITERATURA

1. Krasulja D., Ivanišević M., Poslovne finansije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2000
2. O'Regan P., Financial Information Analysis, University of Limerick, 2001
3. Schroeder R., Clark M., Accounting Theory and Analysis, University of North Carolina, 2001,
4. Reillz F. K., Norton E. A., Investicije, 6. izdanje, Mason, OH: South – Western College Publishinge, 2003,
5. Vukša S., Milojević I., Analiza bilansa, Univerzitet Braća Karić, Beograd, 2007.

dr Milisav Terzić²

Abstract

Financial situation of business organization is most important indicate that shows level of financial helth. This indicates gives informations about business organization, relation between own and borrowing money means.

Financial situation alone depends of management, because the biggest responsibility is laying on them. They mast use and produced financial planes for growing business organization, and with this they mast create financial prestige.

Keywords: money means, business organization, financial situation, management

---

² Milisav Terzić Ph.D., Military Inteligence Agency, Ministry od Defense, Kneza Miloša 33, Belgrade, Serbia.

EKONOMSKI CIKLUSI U SISTEMU SAVREMENE TRŽIŠNE EKONOMIJE

Rezime

Sve do Velike ekonomske krize 1929-1933. godine koja je uzdrmala ceo svet, u ekonomiji je dominiralo mišljenje da nevidljiva ruka tržišta uravnotežava ponudu i tražnju robe i usluga i odgovara na pitanja šta, za koga i kako proizvoditi. Smatralo se da uplitanje države u privredni život samo koči ekonomiju i da je štetno, tj vodi neoptimalnim rešenjima, tj povećava troškove i cene, smanjuje tražnju, proizvodnju i zaposlenost. Međutim, stihijnost tržišta u uslovima sve izraženije centralizacije i koncentracije kapitala na osnovama tehničkog progresa vodila je do sve dubljih kriza i poremećaja društvene reprodukcije. Tržište i slobodnokonkurentski model privrede postaju sve više stihijski te se ne mogu kontrolisati, a sam makroekonomski rast nije bio zadovoljavajući.

Ključne reči: cikličko kretanje privrede, ekonomska kriza, hiperprodukcija, državna intervencija.

UVOD

Ekonomska istorija nam je pokazala da se društvena reprodukcija ne odvija pravolinijski. Krize i poremećaji u funkcionisanju društvene reprodukcije vodili su padu proizvodnje i zaposlenosti, kao i efikasnosti poslovanja. Zatim, pojava nesavršene konkurencije, tj. krupnih korporacija sa monopolnim uticajem, dovodi u pitanje slobodni monopolni model funkcionisanja. Krize i poremećaji kroz koje je prolazila kapitalistička privreda izazvale su i socijalna raslojavanja društva.

Procesi koncentracije i centralizacije kapitala usled tehničkog progresa doveli su do nužnosti uključivanja države. Prvo, da bi se normalno uvećao uloženi kapital, sa sve većim učešćem fiksnog kapitala i sve kraćim periodima amortizacije, zatim, sa sve većom mogućnošću da kontrolišu svoju sredinu, svoje cene i troškove, država je morala da „uskoči“ u proces regulisanja reprodukcije. Tako država postaje sastavni deo reproduktionog procesa krupnih korporacija. Sve ovo je uticalo da danas u ekonomskoj teoriji i praksi postoji dominantno mišljenje o nužnosti ekonomskih funkcija države i intervenciji države u privredi.

Stanje opšte privredne ravnoteže teži usklađivanju ukupne ponude i ukupne tražnje. U stvarnosti odvijanje društvene reprodukcije u visokorazvijenim tržišnim privredama prate određeni poremećaji, koji udaljavaju privredu od stanja opšte ravnoteže, na duži ili kraći rok. Tako nastaju krize hiperprodukcije i ekonomski ciklusi.

1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE I UZROCI KRIZA HIPERPRODUKCIJE

Posle izvesnog vremena funkcionisanja privrede u uslovima liberalnog kapitalizma bez nekih većih poremećaja, svetska privreda je ušla u period kriza hiperprodukcije. Počev od prve svetske ekonomske krize 1825. godine, pa sve do Velike svetske ekonomske krize 1929-1933.g. na svakih 7 do 10 godina privreda prolazi kroz krize hiperprodukcije. Sam termin kriza hiperprodukcije, označava da se radi o izuzetno jakom poremećaju funkcionisanja procesa društvene reprodukcije, gde privredni tokovi jako odstupaju od pravilnosti odvijanja proširene reprodukcije.

Za nesmetano funkcionisanje proširene društvene reprodukcije potrebne su određene pretpostavke: normalan obim akumulacije, jednakost ponude i tražnje, kao i ravnoteža materijalne i vrednosne strukture društvenog bruto proizvoda. Da bi ostvario što veći profit preduzetnik je prinuđen da sve više akumulira, da snižava cenu koštanja robe i primenjuje savremeniju tehniku i tehnologiju proizvodnje. Porast organskog sastava kapitala dovodi do opadanja prosečne profitne stope i opadanja relativne zaposlenosti radne snage. Dolazi do narušavanja proporcija kapitalističke društvene reprodukcije, što narušava namensku raspodelu nacionalnog dohotka u korist akumulacije na štetu lične potrošnje. Brže se razvija I odeljak reprodukcije i dolazi do neravnoteže između odeljaka. Na taj način nastaju poremećaji društvene reprodukcije, prekidi njenih tokova i nemogućnosti proizvodnje. Privreda, međutim, ne može stalno biti u krizi, pa dejstvom „suprotnih“ faktora izlazi iz krize i ide u narednu fazu. Zbog svega navedenog kretanje reprodukcije nazivamo cikličnim kretanjem privrede.

Dakle, osnovna karakteristika krize hiperprodukcije je neusklađenost proizvodnje i raspodele.⁴ Privredu karakteriše ogromna količina robe koja izlazi na tržište, a ne nalazi odgovarajuću tražnju. Zakon

³ Profesor emeritus, dr Bogdan Ilić, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, Kamenička 6, Beograd, Srbija.

⁴ Semjuelson P., Nordhaus V., Ekonomija, XV izdanje, prevod, Zagreb, 2000, str. 551.

vrednosti otkazuje u regulisanju odnosa privrednih tokova. Visok stepen privredne nestabilnosti dovodi do bankrotstva mnogih firmi i banaka, opada nivo društvene produktivnosti. Opada obim proizvodnje koji povećava nezaposlenost, opadaju i nominalne i realne najamnine radnika. Usled velikog pada tražnje robe, snižavaju se tržišne cene roba. Dolazi do ekonomskog zastarevanja kapaciteta, čije dalje korišćenje postaje neefikasno. Zbog opšte privredne nestabilnosti (pad privredne aktivnosti, pad tržišnih cena, nezaposlenost), dolazi i do krize investiranja.

Kriza hiperprodukcije uvek nastaje kada je potrebno izvršiti radikalnu tehničku izmenu proizvodnih kapaciteta. Obično se kaže da su krize i mehanizmi za uspostavljanje ravnoteže, jer posle perioda erupcije mora doći do zatišja i uspostavljanja sklada u privredi. Krize su objektivno uslovljene povremene normalne pojave, kojima se razrešavaju neka razvojna pitanja reprodukcije.⁵

2. PERIODIČNOST ISPOLJAVANJA KRIZA

Kriza je svojstvena posebno kapitalističkom odnosu proizvodnje. Naravno, kapitalistička privreda nije u neprekidnoj krizi. Sama kriza nastaje brzo i neočekivano u periodu najveće zahuktalosti kapitalističke privrede (prosperiteta). Pojavljuje se zbog iznenadnog osamostaljenja trgovačkog i bankovnog kapitala. Prodavši robu trgovcu industrijalac može da nastavi proizvodnju. Ali roba koja se još nalazi u rukama trgovca nije prodana. Ako trgovac ne uspe da je proda, u trgovini se nagomilavaju stokovi robe, on više ne može da kupuje robu od industrijalaca. Za sve to vreme industrijalac i dalje proizvodi. Trgovac je primoran da uzima kredit od banke u nadi da će robu uspeti da proda. Ukoliko se to ne desi nastupa kriza. Nemogućnost realizacije robe povećava tražnju zajmavnog kapitala, što utiče na rast kamatne stope, padaju tržišne cene roba i pada profitna stopa. To destimuliše proizvodnju, opada obim proizvodnje, otpušta se određeni broj radnika, dakle raste nezaposlenost. A konkurencija između kapitalista dovodi do bankrotstva jednog broja preduzetnika. Međutim, ova situacija je upravo pretpostavka za izlaz iz krize. Naime, pošto su u periodu krize obezvređeni činoci proizvodnje (pad najamnina, i obezvređenje fiksnog kapitala), stvoreni su uslovi za sniženje cene koštanja i troškova proizvodnje. Nerealizovana roba se nudi na kredit, pa se krediti mogu uzimati pod povoljnim uslovima. To je inicijalni faktor izlaska iz krize. Kapitalisti-preduzetnici uspevaju da nastave proizvodnju, naravno taj proces se postepeno odvija.⁶

Privreda posle krize ulazi u depresiju. Tada se stvaraju uslovi za normalizovanje procesa društvene reprodukcije, ali na novim osnovama (izmenjena tehničko-tehnološka osnovica proizvodnje). Konkurencija primorava preduzetnike da modernizuju proizvodnju, što traži nove investicije. One utiču na porast tražnje robe, proširivanje proizvodnih kapaciteta i zapošljavanje radnika. Opšte oživljavanje privredne aktivnosti praćeno je porastom cena roba i porastom profitne stope. Lakše se dolazi do novčanog kredita i to utiče na pad kamatne stope.

Posle ovog perioda nastaje faza oživljavanja. Privredna aktivnost se nastavlja na novoj tehničko-tehnološkoj osnovi.

Faza prosperiteta sledi iza faze oživljavanja. Dolazi do bujanja novih investicija, povećava se zaposlenost, rastu cene, povećava se ponuda zajmavnog kapitala.

Investicije koje izvlače privredu iz krize mogu biti privredne i neprivredne.

Krize hiperprodukcije nisu stalne već periodične. Ovo periodično ponavljanje ekonomskih kriza je ciklično kretanje kapitalističke privrede (na svakih 7-10 godina).

Posle izvršene industrijske revolucije prva opšta kriza kapitalističke privrede pojavila se 1825. g., zatim: 1836, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882, 1890, 1907, 1914, 1921 i 1929-33. Ova poslednja bila je po svom dejstvu i vremenu trajanja najveća.

3. VELIKA EKONOMSKA KRIZA 1929-1933

Imala je korene u kriznom ciklusu koji je trajao od 1923. godine. U cilju ostvarenja što veće dobiti, preduzetnici su veliki deo sredstava (NV) investirali u akumulaciju za proizvodnju sredstava za proizvodnju, prvog odeljka društvene reprodukcije, što je povećalo zaposlenost i nominalne najamnine. Sve je to vodilo ka smanjenju profitne stope, koja je 1929. pala ispod minimuma. Pad profitne stope uslovlilo je pad investicija, pad industrijske proizvodnje, zaposlenosti i najamnina, tako da je fond najamnina pao ispod vrednosti proizvedenih predmeta lične potrošnje. To je dovelo do onemogućavanja realizacije prvog odeljka društvene reprodukcije (sredstava za proizvodnju) i drugog odeljka (sredstava za potrošnju). Nemogućnost realizacije dovela je do zastoja u proizvodnji i zapadanja privrede u krizu. Kriza hiperprodukcije se prvo osetila u industriji, a zatim je zahvatila ostale oblasti. Godine 1929. dolazi do kraha Njujorške berze. Berzanske špekulacije su počele 1925. a vrhunac su doživele 1929. godine. Počele su da padaju cene hartija od vrednosti. Industrijska proizvodnja pala je za 30%. Razvijene zemlje

⁵ Dragišić D., Ilić B., Medojević B., Pavlović M., Osnovi ekonomije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 669.

⁶ Ilić B., Krstić S., Politička ekonomija, Beograd, EtnoStil, 2013.

su bile zahvaćene industrijskom i agrarnom krizom. Cene industrijskih proizvoda pale su za preko 30%, a poljoprivrednih 60-70%. "Makaze cena"⁷, su se stalno zaoštravale na štetu poljoprivrednih proizvoda i vrhunac je dostignut 1933. godine.

Kriza proizvodnje dovela je do krize u monetarno-kreditnoj oblasti. Ova kriza počela je krahom na Njujorškoj berzi 1929. g. Dolazi do destabilizacije nacionalnih valuta, bankrotstva banaka, pogoršanja bilansa plaćanja zemalja, zaoštavanja političkih odnosa između država. ND razvijenih zemalja je opao preko 50%, došlo je do prezaduženosti zemalja. Sve je to dovelo da SAD 1933.godine, napuste čisti zlatni standard. Dolazi do jačanja protekcionizma u međunarodnoj trgovini. Povećavaju se carine, uvode uvozne i izvozne dozvole. Trgovinski odnosi postaju regionalni i bilateralni. Privatnu inicijativu zamenjuje državna intervencija i nacionalizam. Plaćanje nije često vršeno u novcu, već, putem "sporazumne trampe". Zaoštreni su bili odnosi između industrijskih zemalja i zemalja tzv agrarnog fronta. Za vreme četvorogodišnje krize svetska trgovina je opala za 65%.

Naravno, kriza je najviše pogodila najsiromašnije, pre svega radnike. Nezaposlenost, pad najamnina je dovelo do pojave epidemija i bolesti. VEK produžena je dugim periodom depresije, pa se ona 1937. razvila u novu krizu, i predstavljala je uvod u Drugi svetski rat.

U uslovima monopolskog kapitalizma otkazao je tržišni mehanizam regulisanja privrede, otkazao je zakon vrednosti, automatski mehanizam izlaska iz krize zasnovan na privatnom preduzetništvu i profitnoj motivaciji otkazao je 30-tih i 40-tih godina 20 veka. Tako se nametnula država, koja će svojim merama i politikama (monetarna, fiskalna, dohodna) pomoći prevazilaženju krize i uticati na normalizovanje društvene reprodukcije.

4. KRIZE 1973-1975 I 1980-1982

Od drugog svetskog rata do 70-tih nije bilo većih kriza. Kriza 1973-75. godine je nadmašila sve posleratne krize, zahvatila je visokorazvijene industrijske zemlje i naziva se energetsom ili sirovinom krizom. U osnovi je bilo poskupljenje cene nafte, sirovina i prehrambenih proizvoda. Kriza je ukazala na potrebu uvođenja novih tehnika u proizvodnji i ukazala na novu etapu naučno-tehničkog progressa.

Kriza 1980-82. je pokazala još veće protivurečnosti procesa društvene reprodukcije, pokazala je da postoji potreba uvođenja novije tehnike u proizvodni proces. Povećan je broj nezaposlenih radnika. Pojavila se tendencija porasta cena ("stagflacija" i "slampflacija") što je dovelo do poremećaja kurseva nacionalnih valuta, pa se ova kriza naziva i valutnom krizom.

Pored opštih postoje i strukturne krize. One traju dugo i prevazilaze okvire jednog proizvodnog ciklusa. Ove krize gase pojedine grane, dovode do seljenja kapitala i vrše izmenu tehnološke osnovice proizvodnje.

Svetska privreda se nalazi u stagnaciji od početka 70-tih.

5. KRIZE NOVOG DOBA

Svetska kriza 1997-1999. godine (Azijska kriza) javila se u novoundustrijalizovanim zemljama Istočne i Jugoistočne Azije: Južna Koreja, Hongkong, Singapur, Tajland – tkzv. mali azijski tigrovi. Ona je imala karakter valutno-finansijske krize. Prvo se javila u Tajlandu, kada je uveden fleksibilan kurs nacionalne valute koji je do tada bio vezan za dolar. Zbog pada vrednosti tajlandske nacionalne valute (bat) u odnosu na dolar 42%, zbog spoljnotrgovinskog deficita, došlo je do devalvacije te valute što je izazvalo paniku na azijskom tržištu. Dolazi do znatnog pada cena akcija na tržištu hartija od vrednosti, povlačenja inostranog kapitala sa tog tržišta, do pada stope privrednog rasta i međunarodne trgovine.

Evropska unija i SAD imale su najveće koristi od ove krize, zbog pada cena nafte, sirovina, energije. Kriza se proširila i na ostale zemlje sveta, pa se javila spremnost da se ona blokira i obezbedi ekonomski rast i razvoj svetske privrede. Velike kredite je odobrila Svetska banka i MMF, Azijska banka za razvoj, ali i SAD, Japan i EU.

Ono što se zapaža jeste da dolazi do transformacije cikličnih kretanja kapitalističke privrede. Skraćuje se vremenski period krize, tj one se javljaju u kraćim intervalima, a usponi i padovi privredne aktivnosti su blaži. Tako da se za savremene poremećaje kapitalističke društvene reprodukcije upotrebljava naziv recesija.

Recesija je naziv za onaj period u privrednom ciklusu u kojem se investiranje smanjuje, tražnja za radnom snagom opada, opada profitna stopa, tj smanjuje se celokupna ekonomska aktivnost. Recesija nastaje onda kada počnu opadati očekivane profitne stope. Preduzetnici tada smanjuju investiranje, smanjuju tražnju za radnom snagom, privreda ulazi u kontrakciju. Suprotno tome, kada počinju rasti profitne stope, preduzetnici su motivisani da investiraju i raste tražnja za radnom snagom i privreda ulazi u fazu ekspanzije.

Recesija se ispoljava preko stope privrednog rasta, opadanja međunarodne trgovine.

---

⁷ Predstavljaju raspon cena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda.

Kriza 2008. i dalje, imala je oblik finansijske krize. Prvo je zapažena kriza hrane, naročito u siromašnim zemljama Afrike. Zatim je došlo do rekordnog skoka cena nafte. Posledice ove krize su se osetile i u najbogatijim zemljama.

ZAKLJUČAK

Pitanje analize cikličnih fluktuacija privredne aktivnosti i nastanka kriza je oduvek privlačilo pažnju mnogih ekonomista. Sa nastankom tekuće ekonomske krize, to pitanje postaje posebno značajno i aktuelno u okviru savremene ekonomske teorije i moderne makroekonomije.

Silazna faza funkcionisanja privrednog života je faza krize ili recesije, a uzlazna je faza prosperiteta ili faza ekspanzije. One se naizmenično smenjuju i ponavljaju, pa se celo funkcionisanje privrede predstavlja kao ciklično kretanje savremene kapitalističke tržišne privrede.

Krize su, međutim, ne samo signal za promene, već i neminovni faktor rekonstrukcije prethodnog načina funkcionisanja sistema, podsticaj za temelju rekonstrukciju sistema i ubrzanje tehnološkog progresa. U svakom slučaju, pozitivni i revolucionarni potencijal ekonomske krize mogao bi da se iskoristi u pravcu trasiranja jednog stabilnijeg i koherentnijeg ekonomskog sistema, kao i održivog načina privređivanja i razvoja uopšte.

LITERATURA

1. Ilić B., Krstić S., Politička ekonomija, Beograd, EtnoStil, 2013.
2. Dragišić D., Ilić B., Medojević B., Pavlović M., Osnovi ekonomije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005.
3. Jakšić M., Razvoj ekonomske misli, Ekonomski Fakultet, Beograd, 1999.
4. Marks K., Teorije o višku vrednosti, Kultura, Beograd, 1964, tom II.
5. Semjuelson P., Nordhaus V., Ekonomija, XV izdanje, prevod, Zagreb, 2000

prof. dr Bogdan Ilić⁸

Abstract

Until the Great Depression from 1929 to 1933. year that shook the whole world, the economy is dominated by the view that the invisible hand of the market will balance the supply and demand of goods and services and respond to the question of what, for whom, and how to produce. It was believed that state intervention in economic life only hinders the economy and that is harmful, that leads suboptimal solutions, ie, increasing costs and prices, reducing demand, production and employment. However, the randomness of the market in terms of growing centralization and concentration of capital on the basis of technological progress has led to an ever deeper crisis and disorder of social reproduction. Buy and slobodnokonkurentski model economy are becoming more chaotic and can not be controlled, and the macroeconomic growth was not satisfactory.

Key words: cyclical movement of the economy, the economic crisis, overproduction, state intervention.

---

⁸ Bogdan Ilić Ph.D., Professor emeritus, University of Belgrade, Faculty of Economics, Kamenička no. 6, Belgrade, Serbia.

PORESKI SISTEM FRANCUSKE REPUBLIKE

Rezime

U svim savremenim državama, kao najznačajniji oblik javnih prihoda javljaju se porezi, koji predstavljaju davanje u novcu, koje država ubira od pojedinca i pravnih lica na osnovu svog finansijskog suvereniteta u cilju pokrivanja javnih potreba, odnosno javnih rashoda i to bez bilo kakve protivnanknade. Osnovna svrha oporezivanja je finansiranje propisanih nadležnosti države i njenih jedinica.

Savremeni poreski sistemi država međusobno se razlikuju, pri čemu su te razlike pre svega uslovljene političkim i privrednim uređenjem. Mesto i uloga pojedinih poreskih oblika različita je u industrijskim zemljama, u odnosu na zemlje u tranziciji. Imajući navedeno u vidu u radu će biti predstavljen poreski sistem Francuske, kao članice Evropske Unije sa najvišim nivoom javne potrošnje u zapadnoj Evropi.

Ključne reči: Francuska Republika, porez, fiskalni sistem.

UVOD

Poznato je da porezi predstavljaju najznačajniji oblik javnih prihoda u savremenim državama, pa su stoga uvek vrlo aktuelna tema i privlače dosta pažnje, kako kod ekonomskih stručnjaka, tako i u javnosti. Porezima i drugim javnim prihodima država obezbeđuje sredstva za finansiranje javnih potreba, a učešće javnih prihoda u društvenom proizvodu, ekonomski razvijenih zemalja, kreće se između jedne trećine i jedne polovine, pa zato ne čudi činjenica da se izučavanju poreza u pravnim i ekonomskim naukama pridaje veliki značaj.

Francuska Republika je po veličini druga privreda u evrozoni i spada u zemlje sa najvišim nivoom javne potrošnje u zapadnoj Evropi. Francuska Republika je jedna od zemalja sa relativno najvećim ukupnim poreskim opterećenjem, a poznata je i kao prva zemlja koja je uvela porez na dodatu vrednost. Poslednjih godina, promenom vlasti u Francuskoj, došlo je do reforme poreskog sistema čije se implikacije danas jasno uočavaju.

1. FRANCUSKA REPUBLIKA: OPŠTE KARAKTERISTIKE, POLITIČKO I EKONOMSKO UREĐENJE

Francuska republika je država u zapadnoj Evropi, a pored evropskog dela teritorije, površine 547.030 km², Francuskoj, kao punopravni delovi republike, pripadaju i prekomorske teritorije Gvadelup, Martinik, Francuska Gvajana i Reinion i dr. Ukupna površina teritorije Francuske, računajući i prekomorske posede, iznosi 640.679 km². Po površini, Francuska je 42. država u svetu, treća u Evropi, posle Rusije i Ukrajine, a najveća u Evropskoj uniji. Na severoistoku, Francuska se graniči sa Belgijom i Luksemburgom, na istoku sa Nemačkom i Švajcarskom, na jugoistoku sa Monakom i Italijom i na jugu sa Andorom i Španijom. Pored kopnenih granica, Francusku zapljuskuju vode Atlantskog okeana, na zapadu i severu, i Sredozemnog mora na jugu države.

Kada bismo govorili o reljefu Francuske, on je vrlo raznovrstan, počev od primorskih ravnica na severu i zapadu zemlje, preko valovitih visoravni Centralnog masiva, do venačnih planina, Pirineja i Alpa, na jugu i jugoistoku zemlje.

Prema podacima iz januara 2014. godine, u Francuskoj republici živi 65.820.916 stanovnika, od kojih većinu čine Francuzi keltskog i romanskog porekla, dok su u manjini zastupljeni Francuzi nemačkog, slovenskog, severnoafričkog, indokineskog i baskijskog porekla.¹⁰ Inače, Francuska ima veoma snažnu politiku asimilacije svih etničkih grupa u jednu francusku naciju, tako da se u Francuskoj veoma retko govori o autohtonim etničkim grupama i njihovim međusobnim jezičkim i kulturnim razlikama, i takav odnos predstavlja državnu politiku.

Po političkom uređenju Francuska je republika. Administrativno je podeljena na matičnu zemlju, koja obuhvata 22 regiona koji se dele na 96 departmana, 4 prekomorska departmana (Gvadelup, Martinik, Gvajana i Reinion), 5 prekomorskih zajednica (Francuska Polinezija, Valis i Fitina, Sen Pjer i

⁹ Nemanja Smajović, student master studija Javne finansije, Univerzitet odbrane, Vojna akademija, Generala Pavla Jurišića Šturma 33, Beograd, Srbija.

¹⁰ Prema izvoru sajta Privredne komore Srbije: <http://www.pks.rs/Predstavnistva.aspx?id=4&t=1&jid=1>, preuzeto dana 01.04.2014. godine.

Miklon i Severne i antarktičke francuske zemlje) i jednu teritorijalnu zajednicu sui generis (Nova Kaledonija).¹¹

Od francuske buržoaske revolucije i Deklaracije o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine i prvog Ustava iz 1791. godine, ustavni sistem Francuske imao je burnu istoriju u kojoj su se smenjivali različiti režimi i oblici vladavine, od ustavne monarhije, preko radikalne levice i vlasti Direktorijuma, do De Golove Pete Republike i Ustava iz 1958. godine, koji je i danas na snazi. „Ustav iz 1958. godine ostaće poznat u komparativnom ustavnom pravu po tome što je kreirao novi model odnosa između izvršne i zakonodavne vlasti. Taj sistem se u teoriji naziva polupredsednički ili mešoviti predsedničko-parlamentarni sistem.“¹² Za razliku od čiste koncepcije parlamentarizma, po kojoj šef države ima samo reprezentativne funkcije, a sva izvršna vlast se nalazi u rukama Vlade, u polupredsedničkom sistemu izvršnu vlast dele ova dva organa, odnosno izvršna vlast ima dvojicu lidera: Predsednika republike, koji je šef države i Vladu, na čijem čelu se nalazi premijer kog imenuje predsednik. Parlament je dvodomani i sastoji se iz Narodne skupštine i posredno izabranog Senata, a u slučaju neslaganja dva doma Parlamenta, Narodna skupština ima poslednju reč, osim kod utavnih zakona.

Francuska ima jednu od najrazvijenijih privreda na svetu, članica je grupe G8, koja okuplja vodeće privrede sveta. Po visini bruto društvenog proizvoda, prema evidenciji Svetske banke za 2012. godinu, Francuska zauzima peto mesto u svetu, a druga je među zemljama Evropske unije.¹³ Prema podacima Svetske trgovinske organizacije, Francuska je 2012. godine bila šesti izvoznik i petu uvoznik robe u svetu.

Francuska ima mešovitu privredu koju karakteriše veoma razvijen privatni sektor, jaka javna preduzeća kao i uplitanje države. Država ima veliki uticaj u najvažnijim infrastrukturnim preduzećima, kao i većinsko vlasništvo nad železnicama, elektroprivredom, najvećim avioprevoznim i telekomunikacionim preduzećima.

Finansijske usluge, bankarstvo i sektor osiguranja su važni delovi francuske privrede. Pariska berza (fr. La Bourse de Paris) je veoma stara ustanova, koju je još 1724. osnovao Luj XV. Godine 2000. pariska, amsterdamska i briselska berza su se udružile i osnovale Juronekst. Ju ronekst se 2007. godine spojio sa Njujorškom berzom radi stvaranja najveće svetske berze En-Vaj-Es-I juronekst (engl.NYSE Euronext). Juronekst Pariz, francuski ogranak En-Vaj-Es-I juronekst grupe, po obimu trgovanja je druga berza u Evropi, posle londonske.¹⁴

Francuska preduzeća imaju vodeće pozicije u oblastima osiguranja i bankarstva: „Aksa“ je jedna od najvećih osiguravajuća kuća na svetu, dok su „BNP Pariba“ i „Kredi agrikol“ u februaru 2014. godini, po visini uloga, bile treća, odnosno četvrta banka na svetu.¹⁵

Karakteristike privrede Francuske možemo predstaviti sledećom tabelom:

rb	Ekonomski pokazatelji Francuske ¹⁶	
1	Stanovništvo (2011.g)	65.350.000
2	Stopa nezaposlenosti (2011.g)	9.8%
3	Minimalna mesečna zarada (2012.g)	1.096.94 evra neto (140 sati)
4	Prosečna neto zarada (2012.g)	1.605 evra
5	BDP u mlrd američkih dolara (2011.g)	2.800
6	Rang francuske	5. mesto u svetu
7	Stopa rasta BDP (2011.g)	+1.7%
8	Rast industrijske proizvodnje (2011.g)	+3.8%
9	Rast cene na malo (2011.g)	+2.3%
10	Potrošnja domaćinstva (2011.g)	+0.3%
11	Uvoz (2011.g)	498,39 mlrd evra (+11,76% u odnosu na 2010.g)
12	Izvoz (2011.g)	428,80 mlrd evra (+8,6% u odnosu na 2010.g)
13	Spoljnotrgovinski deficit (2011.g)	69.6 mlrd evra
14	Stopa pokrivenosti uvoza izvozom (2011.g)	86%
15	Strane direktne investicije u Francuskoj (2010.g)	51 mlrd evra

¹¹ Isto.

¹² Nusret E. Agić, Državno i društveno uređenje, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo, 2006. godine, str. 28

¹³ Prema izvoru sajta Svetske banke: <http://search.worldbank.org/data?qterm=gdp&language=EN&op=>, preuzeto dana 02.04.2014. godine.

¹⁴ Prema izvoru: <http://www.gralon.net/articles/economie-et-finance/bourse/article-la-bourse-de-paris---une-institution-depuis-1724-981.htm>, preuzeto dana 02.04.2014.godine.

¹⁵ Prema izvoru: <http://www.accuity.com/useful-links/bank-rankings/>, preuzto dana 02.04.2014.godine.

¹⁶ Prema izvoru sajta Privredne komore Srbije: <http://www.pks.rs/Predstavnistva.aspx?id=4&t=2&jid=1>, preuzeto dana 02.04.2014.godine.

16	Javni dug u mlrd evra (2010.g)	1.591 mlrd evra
17	Javni dug u procentima BDP (2010.g)	82.9%
18	Deficit državnog budžeta (2011.g)	103.1 mlrd evra
19	Deficit u procentima BDP (2011.g)	5.2%

Francuska je tokom svoje istorije bila veliki proizvođač poljoprivrednih proizvoda. Veliki predeli plodne zemlje, primena savremene tehnologije, i subvencije Evropske unije doprineli su da Francuska postane vodeći proizvođač i izvoznik poljoprivrednih proizvoda u Evropi (što čini 20% poljoprivredne proizvodnje u EU) i treći je izvoznik poljoprivrednih proizvoda u svetu.¹⁷

Što se tiče rudarstva, energetike i industrije, Francuska leži na velikim rudnim bogatstvima, od kojih se posebno ističu nalazišta uglja, gvozdene rude, boksita, cinka, kamene soli, nafte i prirodnog gasa. Industrija je najrazvijenija u pariskom basenu, pogotovo crna i obojena metalurgija, tekstilna, prehrambena, automobilska, avionska, industrija guma i mašinska industrija. Takođe, ističu se i hemijska i elektronska industrija.

Francuska je evropski rekorder u proizvodnji i distribuciji električne energije iz nuklearnih elektrana. Oko 78% potreba države za energijom zadovoljavaju 59 nuklearnih elektrana, po čemu je druga u svetu, iza SAD. Sa druge strane francuska troši samo 40% energije proizvedene u nuklearnim elektranama, a ostatak izvozi, zarađujući godišnje milijarde dolara, po čemu su svetski rekorderi.¹⁸

Francuska je jedna od najvećih i najznačajnijih zemalja u Evropi. Ona izlazi na niz veoma važnih mora i proteže se kroz niz veoma važnih oblasti (Atlantik, Lamanš, Sredozemlje, oblast Alpa, doline Rajne i Rone), pa je shodno tome mnogi smatraju ključnom zemljom zapadne Evrope.

2. FRANCUSKA REPUBLIKA: OPŠTE KARAKTERISTIKE, POLITIČKO I EKONOMSKO UREĐENJE

Ako bismo govorili o početku ideje o stvaranju evropskog jedinstva, ne možemo, a da ne pomenemo najrasprstanjeniju definiciju Evrope, najpre u geopolitičkom smislu, koju su, nakon završetka Drugog svetskog rata i konačne pobede nad fašizmom, bivši francuski predsednik Šarl de Gol, njegov nemački kolega Konard Adenauer i tadašnji britanski premijer Winston Čerčil s ponosom uzvikivali, govoreći o „Evropi od Urala do Atlantika“¹⁹. Ideja je bila stvaranje zajednice zapadnoevropskih država kako bi se zauvek izbeglo vraćanje stravične ratne prošlosti, koja se između Francuske i Nemačke prethodnih decenija ponavljala više puta. Po zamisli Žana Monea, francuskog stratega i stručnjaka za razvoj, jedini efikasan način sprečavanja tih sukoba jeste uspostaviti kontrolu nad Rurskom oblasti, središtem nemačke teške i vojne industrije, pa je tako nastao predlog o stavljanju francuske i nemačke proizvodnje uglja i čelika pod zajedničku upravu, tzv. Visoku komisiju. Kasnije, kroz više različitih ugovora (Pariski ugovor, Rimski ugovor itd.) stvarana je Evropska zajednica, koja se sa područja čelika i uglja širila i na druga područja, u vidu carinske unije i stvaranja zajedničkog tržišta. Pristupanjem novih članica, koje su se kroz nekoliko talasa proširenja priključivale inicijalnom bloku (Francuska, Nemačka, Belgija, Holandija, Luksemburg i Italija), zajednica je sve više rasla.

Za Evropsku uniju, od Mاستrihtskog ugovora o Uniji iz 1993. godine, može se reći da postaje sve više jedinstvena nadnacionalna ekonomska, politička, carinska, monetarna, ali i odbrambeno–sigurnosna integracija država koje geografski pripadaju evropskom prostoru. Pored ukidanja carina i stvaranja jedinstvenog tržišta, početkom 1999. godine kreirana je nova valuta – evro – kao vrhunac progresa ekonomske i monetarne unije Evrope. Evro je zamenio valute 11 evropskih zemalja, među kojima se nalazi i Francuska Republika. Iako su nacionalne valute tih zemalja nastavile da egzistiraju sve do 2002. godine, one su bile podjedinice evra. Svrha uvođenja jedinstvene valute jeste povećanje finansijskog potencijala fonda, kao i smanjenje kursnog rizika.

Današnju Evropsku uniju Francuzi mogu smatrati ishodištem svoje početne spoljno-političke inicijative nakon Drugog svetskog rata, koja je vremenom postala centralni projekat njihove politike prema Evropi, tj politike koja je u ciklusima imala i primarno liderske ambicije u odnosu na ostale države članice.

Danas, Evropska unija je najmoćnija regionalna organizacija koja trenutno u svetu postoji. Za Evropsku uniju se može reći i da je federacija i da je konfederacija, u zavisnosti od toga u kojim oblastima su države članice svoj suverenitet prepustile Evropskoj uniji. S druge strane, određeni broj članica rukovodi samostalno svojim politikama od nacionalnog interesa, kao što su inostrani poslovi, odbrana ili valuta. Razvojem Evropske unije došlo se do toga da se nadležnosti u njoj mogu podeliti u 3 osnovne grupe:²⁰

¹⁷ A Panorama of agriculture and the agri-food industries, France 2008, str. 14-17.

Preuzeto sa sajta: http://agriculture.gouv.fr/IMG/pdf/panorama_agriculture_ed2008EN.pdf dana 03.04.2014.godine

¹⁸ „kWh Elektroprivreda Srbije“, broj 430, novembar 2009.godine, str. 45.

Preuzeto sa sajta: http://www.eps.rs/Kwh/broj_430w.pdf dana 03.04.2014.godine

¹⁹ Prema izvoru: http://ceppe.ba/bos/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=12, preuzeto sa sajta dana 03.04.2014.godine.

²⁰ Prema izvoru: http://www.dadalos-europe.org/kr/grundkurs_3/etappe_6.htm, preuzeto sa sajta dana 03.04.2014. godine

Isključiva nadležnost EU	Podijeljena nadležnost (EU i zemlje članice)	Podupiruća nadležnost EU
Ovde samo Unija može donositi zakone i zakonske odredbe. Zemlje članice mogu samo delovati ukoliko ih Unija ovlasti ili ako sprovode zakonske akte Unije.	Ovde mogu i Unija i zemlje članice donositi zakone. Zemlje članice nadležne su samo ako Unija ne sprovodi svoju nadležnost.	Ovde je Unija nadležna sprovesti mere podrške, koordinacije ili dopunjavanja mera zemalja članica, ali tako da nadležnost Unije ne zameni nadležnost zemalja članica u ovoj oblasti
PRIMERI:	PRIMERI:	PRIMERI:
Carinska unija. Definisanje pravila tržišnog nadmetanja koje je potrebno za funkcionisanje domaćeg tržišta. Monetarna politika – za one zemlje koje su prihvatile evro. Očuvanje biološkog pomorskog blaga. Zajednička trgovinska politika.	Domaće tržište. Socijalna politika. Poljoprivreda i ribarstvo. Ekologija. Zaštita potrošača. Energija. Pravo, bezbednost i ljudske slobode.	Zaštita i poboljšanje ljudskog zdravlja. Industrija. Kultura. Turizam. Obrazovanje i sport. Zaštita od katastrofa i elementarnih nepogoda. Saradnja javnih uprava.

Ukoliko bismo se dotakli socijalne i fiskalne politike, Francuska Republika poslednjih godina sprovodi ozbiljne reforme po tim pitanjima. Jedna od prvih mera koju je Vlada usvojila jeste poresko rasterećenje privrednika u visini od 20 milijardi evra u naredne tri godine, što bi trebalo da smanji troškove rada za 6%. Od 2012. godine opšta stopa PDV se povećala sa 19.6% na 20%. Povećanje poreza u Francuskoj dostiže vrednost od 7.2 milijardi evra, a povećanje je uglavnom ciljano prema najbogatijim domaćinstvima i najvećim korporacijama. Prihode od povećanih poreza bankama i velikim korporacijama trebalo bi koristiti u cilju smanjenja deficita budžeta. To su samo neke od mera koje je donela politička promena i dolazak socijalistička vlast u Francuskoj.

Sledeća tabela prikazuje učešće pojedinih poreza u društvenom bruto proizvodu zemalja članica OECD u 2008. godini (BDP je 100%)²¹

Država / Porez	Porez na dohodak fizičkih lica (1100)	Porez na dobit preduzeća (1200)	Porezi na imovinu (4000)
Australia	10.2	5.9	2.2
Austria	9.9	2.5	0.5
Belgium	13.5	3.3	2.2
Canada	12	3.3	3.4
Chile			1.2
Czech Republic	3.7	4.2	0.4
Denmark	25.2	3.4	2
Finland	13.3	3.5	1.1
France	7.5	2.9	3.4
Germany	9.6	1.9	0.9
Greece	4.8	2.5	1.5
Hungary	7.8	2.6	0.9
Iceland	13.2	1.9	2.2
Ireland	8	2.8	1.8
Israel	7.3	3.5	3.2
Italy	11.6	3.7	1.9
Japan	5.6	3.9	2.7
Korea	4	4.2	3.2
Luxembourg	7.7	5.1	2.6
Mexico			0.3

²¹ OECD (2010), Revenue Statistics 2010 – Special feature: Environmental Related Taxation, OECD Publishing

Netherlands	7.5	3.2	1.6
New Zealand	13.7	4.4	1.9
Norway	9.1	2.5	1.2
Poland	5.4	2.7	1.2
Portugal	5.6	3.6	1.3
Slovak Republic	2.8	3.1	0.4
Slovenia	5.9	2.5	0.6
Spain	7.1	2.8	2.3
Sweden	13.8	3	1.1
Switzerland	9.1	3.3	2.2
Turkey	4	1.8	0.9
United Kingdom	10.7	3.6	4.2
United States	9.9	1.8	3.2
OECD Total	9	3.5	1.8

2. PORESKI SISTEM U FRANCUSKOJ REPUBLICI

„Poreskim sistemom naziva se skup poreza, taksa, doprinosa, naknada i drugih javnih prihoda (dažbina) uvedenih u jednoj zemlji i povezanih u celinu, kojima se mogu ostvariti ne samo ciljevi poreske politike.“²² Poreski sistem se može definisati i kao skup svih poreskih oblika povezanih u jedinstvenu i konzistentnu celinu. Dok u teoriji postoji idealni poreski sistem, koji bi činili porezi povezani određenom zajedničkom svrhom, tj onim što se porezima želi postići, u praksi srećemo poreske oblike koji su u različitom vremenu i sa različitim namerama uvršćeni u sistem prihoda određene zemlje.

Poreski sistem, osim standardnih poreza koji se sreću u poreskoj strukturi najvećih broja zemalja: porez na dohodak, porez na dobit, porez na promet, porez na imovinu itd, sačinjavaju i neki drugi oblici javnih prihoda fiskalnog tipa, čija je izdašnost po pravilu mala, a kojima se ostvaruju neki drugi, ekstrasfiskalni ciljevi oporezivanja: ekonomski, socijalni, demografski, politički, psihološki i slično.

Što se tiče poreskog sistema Francuske republike, promenom vladajućeg režima i dolaskom predsednika Olanda, došlo je do velikih reformi u oporezivanju. Poreski sistem Francuske republike obradiću kroz tri najznačajnija poreza: porez na dohodak fizičkih lica, porez na dobit preduzeća i porez na imovinu.²³

2.1. Porez na dohodak fizičkih lica

Svako fizičko lice bez obzira da li je građanin Francuske, ili ne, podleže sistemu oporezivanja naravno ukoliko ispunjava određene kriterijume:

1. Lični kriterijum (lice čije je stalno mesto boravka na teritoriji francuske će se smatrati francuskim obveznikom. Domom se smatra mesto gde obveznikova žena i porodica žive, iako obveznik živi i radi u inostranstvu. Međutim poreskim obveznikom se može smatrati lice koje duže vreme boravi u Francuskoj - obično pola godine - bez obzira što njegova porodica živi van granica teritorije Francuske).
2. Profesionalni kriterijum (lice koje obavlja bilo kakav posao u francuskoj - prodaja, profesionalno angažovanje i slično - se smatra poreskim obveznikom).
3. Ekonomski i finansijski kriterijum (svako lice koje obavlja svoje ekonomske i finansijske poslove u Francuskoj, smatra se rezidentom, odnosno poreskim obveznikom).

Oporezivi dohodak

Ne postoji opšta definicija oporezivog dohotka, ali se smatra da mora postojati neki stepen ustaljenosti. Da bi se mogao kvalifikovati kao oporezivi dohodak, dohodak mora da ispuni određene uslove:

- mora da bude dohodak globalnog karaktera
- mora da bude neto dohodak
- mora biti na godišnjem nivou
- mora da bude dostupan (tj. da su poreski obveznici u stanju da raspoložu dohotkom)

²² Marko Radačić, Božidar Raičević, Javne finansije, teorija i praksa, DATA STATUS Beograd, 2011. godine, str. 90-91

²³ Navedena tri poreza, odnosno tačke 3.1 Porez na dohodak fizičkih lica, 3.2 Porez na dobit preduzeća i 3.3 Porez na imovinu, obradiću iz materijala koji je dobijen od profesora pod nazivom „France – Direct taxes“

Uopšteno, oporezivi dohodak je neto rezultat svih kategorija poreskih obveznika. Te kategorije su:

- dohodak od nekretnina
- poslovni dohodak
- prihodi od aktivnosti koje obavljaju posebni menadžeri
- poljoprivredni dohodak
- dohodak za rad
- profesionalni dohodak
- investicioni dohodak
- kapitalni dobiti
- pleminiti metali, nakit, umetnička dela, antikviteti, kolekcionarski predmeti
- drugo.

Dohodak oslobođen oporezivanja

Izuzeti su sledeći dohoci:

- naknada za prekovremeni rad
- određena otpremnina i penzione kompenzacije
- dohodak zaposlenih studenta mlađih od 25 godina
- životne rente
- određene vrste kapitalnih dobitaka

Lične olakšice

Lične olakšice se odnose na:

- rashodi od kamata
- medicinski troškovi
- premije osiguranja
- donacije
- ostali rashodi

Kredit

Poreski krediti se mogu dobiti za:

- osnovne troškove domaćinstva
- nabavku ekoloških automobila
- troškovi za brigu o deci
- pretplata za akcije određenih malih i srednjih preduzeća
- investicije u inostrane departmane i teritorijalne kolektivitete
- investicije u stambene prostorije namenjene za rentiranje
- posebni dodaci za maloletnu decu
- troškovi vođenja domaćinstva
- troškovi školovanja
- ulaganje u istraživanje fondova rizičnog kapitala
- ulaganje u fondove rizičnog kapitala
- premija za zapošljavanje
- rezidenti stranih departmana
- preuzimanje malih i velikih preduzeća
- očuvanje i obnova poverljivih objekata
- članstvo u uniji
- donacije
- smanjenje ograničenja opšteg poreza

Stope

Postupci za obračunavanje poreza na dohodak su složeni i biće navedeni u daljem radu.

Određene kategorije dohotka podležu paušalnom oporezivanju, i to se odnosi na:

- određene vrste kamata, za koje poreski obveznici mogu da se odluče za porez po odbitku
- kapitalni dobiti koji se oporezuju po fiksnoj stopi
- određene vrste autorskih prava

Sledeća tabela predstavlja listu koeficijenata (sa kojim se deli neto oporezevi dohodak) koje se mogu primeniti na većinu porodičnih situacija:

Status	Koeficijent
Samac/a, razveden/a, udovac/ica bez dece	1
Samac/a, razveden/a, udovac/ica sa jednim detom preko 18 godina, sa usvojenim	1.5

detetom ili invalidom ili ratnim veteranom; samac ili razveden koji živi sa jednim detetom	
Venčani bez dece; samac/a ili razveden/a, ne živi u vanbračnoj zajednici sa jednim detetom; samac/a ili razveden/a u vanbračnoj zajednici sa dvoje dece	2
Venčani ili udovac/ica sa jednim detetom; samac/a razveden/a, ne živi u vanbračnoj zajednici sa dvoje dece	2.5
Venčani ili udovac/ica sa dvoje dece; samac/a ili razveden/a u vanbračnoj zajednici sa troje dece	3
Samac/a ili razveden/a ne živi u vanbračnoj zajednici sa troje dece	3.5
Venčani ili udovac/a sa troje dece; samac/ica, razveden/a u vanbračnoj zajednici sa 4 dece	4
Samac/a ili razveden/a koji ne žive u vanbračnoj zajednici sa 4 dece	4.5
Venčani ili udovac/ica sa 4 dece; samac/a ili razveden/a u vanbračnoj zajednici sa 5 dece	5
Samac/a ili razveden/a ne živi u vanbračnoj zajednici sa 5 dece	5.5
Venčani ili udovac/ica sa 5 dece; samac/a ili razveden/a u vanbračnoj zajednici sa 6 dece	6

Za 2011. godinu stope oporezivanja dohotka su:

Oporezivi dohodak (EUR)			Stopa (%)	
Do			5,963	0
5,963	–		11,896	5.5
11,896	–		26,420	14
26,420	–		70,830	30
70,830	–		150,000	41
Preko			150,000	45

Sledeću formulu je razradila poreska uprava, koja omogućava jednostavan obračun poreza na bruto dohodak za 2011. godinu:

Vrednost I/C (EUR)			Bruto porez	
Do			5,963	0
5,963	–		11,896	$(I \times 0.055) - (327.97 \times C)$
11,896	–		26,420	$(I \times 0.14) - (1,339.13 \times C)$

26,420	–	70,830	$(I \times 0.30) - (5,566.33 \times C)$
70,830	–	150,000	$(I \times 0.41) - (13,357.63 \times C)$
Preko		150,000	$(I \times 0.45) - (19,357.63 \times C)$

I – prilagođeni ukupan prihod

C - broj "akcija" koji su rezultat primene obračuna koeficijenta za porodice

Bruto porez se obračunava po sledećim formulama:

$(EUR\ 10,000 \times 0.055) \times 3 - (327.97 \times 3) = EUR\ 666.09$
ili $(EUR\ 30,000 \times 0.055) - (327.97 \times 3) = EUR\ 666.09$

Dodatno smanjenje poreza

Za poreske obveznike čiji je porez obračunat po navedenim pravilima, manji od 960 evra, porez se može obračunavati sledećom formulom

$$666.09 - \left(480 - \frac{666.09}{2}\right) = EUR\ 519.14$$

2.2. Porez na dobit preduzeća

Shodno teritorijalnom principu porez na dobit preduzeća zavisi od prirode i izvora prihoda. Porez se jednako odnosi i na domaće i na strane kompanije, naravno vodeći računa da se dobit ostvaruje u okviru francuske teritorije. Oporezivanje je globalnog karaktera, što znači da se oporezuju ukupni izvori dohotka i sve kategorije poreskih obveznika. Poreska šifra obveznika omogućava da računovodstveni standardi čine glavnu tačku za procenu poreske osnovice.

Poreska obaveza se ograničava na dobit, koja se određuje na osnovu dva metoda. Prema prvom metodu, koji je zasnovan na bilansu uspeha, dobit je rezultat bilo koje vrste poslovanja poreskih obveznika, uključujući i kapitalnu dobit od prodaje osnovnih sredstava. Druga metoda, zasnovana na bilansu stanja, uvedena je da bi povećala obim poreske osnovice. Prema ovom metodu dobit kompanije je razlika između neto vrednosti na početku finansijske godine, i neto vrednosti na kraju finansijske godine, smanjen za dodatne doprinose i povećan za raspodelu dobiti akcionarima. Neto vrednost predstavlja višak neto imovine nad ukupnim obavezama preduzeća. Značaj ovog metoda je u tome što svako povećanje ili smanjenje aktive ili pasive utiče na poresku osnovicu, gde je prihod isključivo određen na osnovu finansijskog izveštaja (prvi metod). Dakle, na osnovu ova dva metoda, oporezivi prihod uključuje poslovni prihod, pasivne prihode (npr. kapitalna dobit, dobit od revalorizacije osnovnih sredstava, subvencije, zarade od berzanskih transakcija, odricanje od duga kod poverioca i obeštećenja) koji su podložni određenim promenama i izuzecima.

Izuzeti prihodi

Najvažniji tipovi izuzetih prihoda obuhvataju:

- kapitalne doprinose formiranja ili kasnijeg povećanja kapitala,
- 95% domaćih i stranih dividendi pod određenim uslovima
- 90% (95% za finansijske godine koje se završavaju pre prvog januara 2011. godine) od kapitalnih dobitaka za učešće u preduzećima: poslovni prihod od stranih izvora, investicioni prihod stranih izvora i drugi tipovi prihoda koji su efektivno povezani sa određenim stalnim prihodima u inostranstvu, isključeni su od poreza na dohodak.

Odbici

Opšti principi

Za računovodstvene i poreske potrebe, troškovi se moraju obračunavati čim se pojavi obaveza za plaćanjem, ne vodeći računa o datumu konkretne isplate i fakturisanja. Poreska šifra obveznika omogućava uvid u poreze koji su umanjeni za svrhe poreza na dobit:

- teritorijalni ekonomski doprinosi i dodatni porezi
- porez na plate
- registraciona obaveza
- porez na nepokretnosti i srodni porezi
- porez na zanatsko obrazovanje
- socijalna sigurnost i srodni doprinosi
- doprinosi za usavršavanje
- smanjenje poreza poslodavaca koji nisu ispunili minimum fonda zarade za investicije
- porez na prevoz u Parizu
- carine
- porezi po odbitku koji padaju na teret isplatioca
- ostali porezi manjeg značaja

Količina dividendi koje preduzeće distribuira ne posmatra se kao umanjeni trošak.

Stope

Standardna stopa poreza na dobit je 33%. Pored toga, velike kompanije čija korporativna poreska obaveza prevazilazi 763.000 evra plaćaju socijalnu doplatu u iznosu od 3,3% koja je dodata na korporativni porez koji je prešao 763.000 evra. Dakle, dobijena efektivna stopa na tom delu je 34,43%. Za finansijske godine zaključene između 31. decembra 2011. godine i 31. decembra 2015. godine, 5% posebne poreske doplate na korporativnu poresku obavezu nametnuta je kompanijama koje posluju sa prometom većim od 250.000.000 evra. U tom smislu, prag prometa kompanije ne uključuje finansijske rezultate ili vanredne rezultate koji su ostvareni van granica Francuske. Porez konsolidovane grupe se primenjuje na poresku doplatu koja se odnosi na bruto porez na dobit kompanije bez obzira na promenljivost stope (npr. 15, 19 ili 33,33%) nakon umanjenja za prenesene gubitke, ali pre unosa bilo kakvog poreskog kredita. Kao rezultat dobijamo efektivnu poresku stopu za velike kompanije u iznosu od 36,10%.

Smanjena stopa (posebna stopa)

Pod određenim uslovima smanjena stopa od 15% odnosi se na prihode od licenciranih patenata, patentiranih izuma i proizvodnih procesa koji su u vezi sa takvim patentima i patentiranim izumima, iako oni čine poreze privatnog sektora.

Mala i srednja preduzeća podležu porezu na dobit po stopi od 15% na prvih 38.120 evra profita, a podležu standardnoj stopi za profit veći od toga.

Smanjena stopa se primenjuje za preduzeća koja ostvaruju sledeće uslove:

- godišnji promet novca ne sme da prelazi 7.630.000 evra
- kapital mora da bude potpuno isplativ
- najmanje 75% akcija moraju da drže pojedinci ili mala i srednja preduzeća

Mikro preduzeća podležu posebnom režimu oporezivanja. Nakon izbora od strane poreskih obveznika, mesečni i kvartalni porez po odbitku se obračunava po stopi od 13% za prihode od prodaje robe, a za prihode od usluga se obračunava po stopi od 23%. Od 1. januara 2009 godine prag je 81.500 evra za industrijske i komercijalne prihode od prodaje, a 32.600 za industrijske i komercijalne prihode od poslovnih usluga. Donji pragovi su podvrgnuti godišnjim promenama u skladu sa stopom inflacije.

Neprofitne organizacije

Neprofitne organizacije su izuzete iz oporezivanja dobiti preduzeća (jedino ako ne obavljaju određene aktivnosti profitnog karaktera) ali podležu oporezivanju po specijalnim stopama gde je prihod pasivne prirode:

- 24% za prihode od zakupa, sumarstva, i poljoprivrednog dohotka
- 15% za dividende, bez obzira na njihov izvor (od 31. decembra 2009. godine)
- 10% za prihode od specifičnih investicija (kamate na obveznice emitovane od 1987. godine, dužničke hartije od vrednosti, specijalna blindirana vozila)

Minimalni godišnji porez

Pravna lica koja podležu porezu na dobit su obavezana godišnjim paušalnim porezom. Minimalni godišnji porez (IFA) se odbija za svrhe korporativnog poreza. Od 2010. godine preduzeća koja imaju obrt novca manji od 15 miliona evra su izuzeta. Porez je ukinut od 1. januara 2014. godine.

Godišnji paušalni porez u odnosu na obrt novca se isplaćuje kako je navedeno u tabeli:

Obrt novca (EUR)	Minimalni porez (EUR)
------------------	-----------------------

Do		15,000,000	0
15,000,000	–	75,000,000	20,500
75,000,000	–	500,000,000	32,750
Preko		500,000,000	110,000

Novoosnovane firme su oslobođene plaćanja IFA u roku od tri godine, pod uslovom da je 50% njihovog kapitala u obliku novca. Kompanije čiji obrt novca ne prelazi 300.000 evra su oslobođene ovog poreza.

Kapitalna dobit

Dugoročna kapitalna dobit se oporezuje po sniženoj stopi od 15%. Dobici po akcionarskom učešću su oslobođeni poreza na dobit. Međutim paušal od 12% na bruto dobit (5% za neto dobiti ostvarene u finansijskoj godini koja se završava pre 1. januara 2011. godine, 10% za neto dobiti ostvarene u finansijskoj godini koja se završava pre 1. januara 2012. godine) smatra se da predstavlja nesmanjujući trošak, dodat na oporezivu dobit i oporezivan po standardnoj stopi korporativnog poreskog dohotka.

Dividende

Po pravilu, nijedan porez po odbitku se ne odnosi na rezidente. Međutim, od 18. avgusta 2012. godine, naplata od 3% se odnosi na isplaćene dividende domaćih (francuskih) preduzeća, i stranih firmi koje podležu francuskom korporativnom porezu na dobit.

Kamata

Kao opšte pravilo, ni jedan porez po odbitku se ne odnosi na rezidente. Ipak finansijske institucije su u obavezi da primenjuju porez po odbitku za obveznice, i pozajmice koje su izdate pre 1987. godine. Porez po odbitku obračunava se po stopi od 12% za obveznice izdate pre 1965. godine, a po stopi od 10% za obveznice izdate u periodu od 1. januara 1965. godine do 31. decembra 1986. godine. Državne obveznice se ne oporezuju.

2.3. Porez na imovinu

Porez na imovinu preduzeća

Porez na kapital

Ne postoji porez na kapital niti porez na poslovni kapital. Pravna lica, bez obzira kakvu vrstu nepokretne imovine u Francuskoj poseduju, direktno ili indirektno, ona se oporezuje prema stopi od 3%, izračunato po tržišnoj vrednosti imovine. Porez ne obavezuje između ostalih: rezidente EU ili kompanije koje se nalaze u zemljama sa kojima Francuska ima potpisan ugovor u poreskoj saradnji, francuske kompanije čija nepokretna imovina ne čini ni 50% ukupne imovine i kompanije koje imaju efektivno upravljanje u Francuskoj.

Izuzeci su sledeća pravna lica:

- međunarodne organizacije, strane suverene države, i strane javne institucije
- kompanije koje se nalaze na francuskoj ili stranoj berzi
- penzioni fondovi i druge neprofitne organizacije koje se bave poslovima filantropskog, socijalnog, kulturnog ili obrazovnog karaktera, ali pod uslovom da dokazu da ovakve aktivnosti opravdavaju posedovanje nepokretne imovine
- francuske kompanije čija nepokretna imovina ne čini ni 50% ukupne imovine
- kompanije koje se nalaze u zemljama sa kojima Francuska ima potpisan ugovor o poreskoj saradnji
- kompanije koje imaju efektivno upravljanje u Francuskoj.

Specifičan porez za visokorizično finansijsko i bankarsko poslovanje

Banke i finansijske institucije koje podpadaju pod osiguravajući režim monetarnog i finansijskog koda su obavezne da plaćaju određenu taksu od 0,5% (0,25% pre prvog januara 2013. godine).

Porez na imovinu fizičkih lica

Francuski građani su u obavezi da plaćaju porez na imovinu bez obzira u kojoj državi se ta imovina nalazi. Međutim od prvog januara 2009. godine, lica koja su postala građani Francuske, a koji nisu bili građani francuske prethodnih 5 godina, podležu porezu na neto imovinu koju su ostvarili u tih 5 godina, ali se taj porez ne odnosi na imovinu koje lice poseduje u inostranstvu. Lica koja nisu građani Francuske se oporezuju samo na imovinu koja se nalazi na teritoriji Francuske. Oporezivanje se procenjuje na osnovu fiskalnog prometa domaćinstva. Lica koja žive u braku bi trebalo to da naglase zbog obračunavanja ukupnog poreza na imovinu bračnog para.

Poreska osnovica

Porez na neto imovinu pojedinca se odnosi na svaku vrstu imovine (uključujući i pokretnu imovinu, hartije od vrednosti, novac, nepokretnosti), koja nije posebno izuzeta ako ne prelazi granicu od 1.300.000 evra za 2013 godinu. Sva imovina mora biti prevedena u tržišnu vrednost imovine do 1. januara tekuće godine. Porez na neto imovinu koja se obračunava po opštoj stopi se odnosi na imovinu vrednosti do 2.570.000, a imovina koja prelazi ovu vrednost se izračunava po posebnoj stopi. Poreski obveznici koji investiraju u mala i velika preduzeća u iznosu do 45.000 evra, imaju beneficije smanjenja poreske obaveze za 50% od iznosa uložениh sredstava. Porez se smanjuje za 70% za lica koja daju poklone u iznosu do 50.000 evra obrazovnim institucijama i istraživačkim centrima.

Imovina koja je potpuno ili delimično oslobođena ove vrste poreza je:

- poslovna imovina
- antikviteti, umetnička dela, kolekcionarski predmeti, akcije kompanija koja se poseduju ovakvu imovinu
- književna i umetnička autorska prava
- drva i sume
- poljoprivredna imovina u dugoročnom zakupu
- penzije

Stope

Porez na neto imovinu se obračunava prema sledećoj šemi:

Porez na neto imovinu (EUR)		Stopa poreza (%)
Do	800.000	0
800.000	– 1.300.000	0.50
1.300.000	– 2.570.000	0.70
2.570.000	– 5.000.000	1.00
5.000.000	– 10.000.000	1.25
Preko	10.000.000	1.50

Porez na nepokretnosti

Porez na nepokretnosti se odnosi i na javna dobra i na ličnu imovinu. Porez se plaća godišnje svakog prvog januara.

ZAKLJUČAK

Francuska Republika proteklih godina ima problema u smislu rasta nezaposlenosti, koja je proteklu deceniju dostigla maksimalnih 10%, kao i porasta dugovanja, tako da je otplata kamata postala druga najveća stavka troškova države posle obrazovanja. Iako je Francuska Republika poznata u svetu kao jedna od država sa relativno najvišim ukupnim poreskim opterećenjem, nova francuska socijalistička vlada pokrenula je dolaskom na vlast pokrenula nove reforme poreskog sistema, koja je podrazumevala povećanje poreza, kako bi se povećali javni prihodi i time smanjio deficit budžeta. Povećanje poreza je u najvećoj meri pogodilo najbogatije pojedince i domaćinstva, kao i velike kompanije i banke.

Upravo preko tri najvažnija direktna poreza: porez na dohodak građana, porez na dobit preduzeća i porez na imovinu, obrađenih u ovom radu, pokušao sam da opišem i čitaocima približim sistem direktnog oporezivanja u Francuskoj Republici. Može se zaključiti da je poreski sistem Francuske prilično komplikovan, sa mnogo različitih kriterijuma određivanja poreskih obveznika i iznosa koji podležu oporezivanju, da postoje različiti kriterijumi po kojima se dolazi do poreskih olakšica i oslobođenja, što svakako ovu problematiku čini kompleksijom.

Ostaje da se vidi da li će ovakav poreski sistem doneti Francuskoj veću korist ili gubitak, shodno tome da su prema reformi oporezivanja mnogi iskazali nezadovoljstvo, počev od Ustavnog suda, koji je odbacio određene predloge povećanja poreza (npr. Porez od 75% na ekstraprofit), preko organizovanja demonstracija nezadovoljnog stanovništva, sve do mnogih poznatih ličnosti, koji su zbog načina oporezivanja u ovoj republici, napuštali Francusku i odricali se njenog državljanstva.

Stara izreka glasi: „Bog živi u Francuskoj“, mada sve više liči da su ti dani prošli, i da se, bar što se fiskalne politike tiče, on sada seli u neke druge krajeve, a da se stručnjaci iz ove oblasti u Francuskoj moraju potruditi kako bi ga namamili i vratili natrag.

LITERATURA

1. Radičić, M. i Raičević, B., „Javne finansije – teorija i praksa“, Ekonomski fakultet, Subotica 2008. godina.
2. Nusret E. Agić, Državno i društveno uređenje, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo, 2006. godine
3. Đurović-Todorović, J. i Đorđević, M., „Javne finansije“, Ekonomski fakultet, Niš 2010. godina,
4. OECD (2010), Revenue Statistics 2010 – Special feature: Environmental Related Taxation, OECD Publishing
5. A Panorama of agriculture and the agri-food industries, France 2008
6. Reforme socijalnih programa u Francuskoj, Institut za pravo i finansije d.o.o.
7. „kWh Elektroprivreda Srbije“, broj 430, novembar 2009.godine
8. www.search.worldbank.org
9. www.accuity.com
10. www.stats.oecd.org
11. www.agriculture.gouv.fr
12. www.dadalos-europe.org
13. www.pks.rs
14. www.gralon.net
15. www.ceppei.ba
16. www.eps.rs
17. Materijal „France – Direct taxes”

Nemanja Smajović²⁴

Abstract

In all modern countries, the most common form of public revenues occur taxes, which are providing the money, which depot collected from individuals and legal entities on the basis of their financial sovereignty in order to cover the needs of the public, or public expenditure without any protivnanknade. The primary purpose of taxation is funding prescribed jurisdiction of the state and its units.

The modern state tax systems differ from one another, whereby these differences are mainly

²⁴ Nemanja Smajović, master student in Public finance, University of Defense, Military Academy, Generala Pavla Jurišića Šturma no. 33, Belgrade, Serbia.

caused by the political and economic arrangements. The place and role of the specific tax is different in industrialized countries, compared to countries in transition. With this in mind, the paper will be presented to the French tax system, as a member of the European Union with the highest level of public spending in Western Europe.

Key words: French Republic, tax, fiscal system

SVETSKA EKONOMSKA KRIZA U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

Rezime

Aktuelna ekonomska kriza je dokaz onima koji su sumnjali u snagu prenosa posledica globalizacije širom planete. Naime, i pored pozitivnih efekata globalizacije, njene negativne karakteristike su sa ekonomskom krizom došle do punog izražaja. U traženju rešenja za izlazak iz krize uključeni su svi glavni akteri na svetskoj ekonomskoj sceni. Od načina na koji se planira izlazak iz krize zavisi i pravac razvoja u budućem periodu.

Ključne reči: globalizacija, svetska ekonomska kriza, ekonomski oporavak.

UVOD

Globalizacija je proces koji svakim danom dostiže takve razmere, da od nje zavise milijarde života, pri tome ostavljajući trag na svaku ekonomiju. Ekonomska globalizacija ima za cilj da ceo svet prihvati pravila tržišne ekonomije, gde je krajnji rezultat slobodno tržište sa jedinstvenom valutom. Međutim, ono što je sigurno jeste to da globalizacijom rukovode najrazvijenije zemlje kojima je cilj da zadovolje svoje interese za većom zaradom.

Proces globalizacije sa sobom nosi i rizike poput ekonomske krize koja je danas zahvatila čitav svet. Globalna ekonomska kriza sa svim svojim pojavnim oblicima širi se finansijskim sektorom poslednje četiri godine, pri čemu se ne vidi njen kraj. Pored finansijskih karakteristika, poput opšteg pada tražnje u realnom sektoru, kriza se manifestuje i kroz socijalnu i političku nestabilnost. Ove činjenice su doprinele da većina država preduzme niz mera za zaustavljanje krize, čime se u znatnoj meri povećalo učešće države u realnom i finansijskom sektoru.

Uticaj globalne ekonomske krize različit je među zemljama, a razlikuje se od stepena izvozne zavisnosti. Gotovo da ne postoji grana koja ne trpi posledice krize i nastale recesije. Zbog toga javlja se opasnost od socijalnih i političkih nemira. Koliko će nekoj zemlji biti potrebno vremena da izađe iz recesije, zavisi pre svega od sposobnosti i mogućnosti zemlje da stabilizuje privredu u uslovima krize.

1. GLOBALIZACIJA SVETSKJE EKONOMIJE

Drugi talas ekonomske krize polako zahvata sve zemlje sveta. Međutim, ovaj talas krize je bez sumnje povezan sa pitanjem „šta je krajnji cilj globalizacije“? Koja je svrha globalizacije? Kako se ona ispoljava? Zašto je prisutna u celom svetu? Tek kada se odgovori na ova pitanja može se shvatiti i pitanje ekonomske krize u svetu, recesije sve druge pojave koje prate proces globalizacije.

„Ključna reč – globalizacija je u osnovi neprekinuta i obnavljajuća tendencija kapitalizma, još od XV veka, da ustanovi i održi svoje gospodstvo, da ga prostorno proširi na celokupni svet i da ga, na osnovama beskonačne akumulacije kapitala, učini večitim. Za „Velike hegemonije“, to je kontinuum borbe za opstanak, koji donosi i naučni i humani progres, ali i hegemoniju i vladavinu moći i sile. Nema tu mnogo novog za ovih pet vekova – od XV veka – otkako se kapitalizam ustanovio i uspostavio svoju globalnu dominaciju, kolonijalnu ili, danas, postkolonijalnu.“²⁶

Međuzavisnost nacionalnih ekonomija sa svetskom privredom predstavlja osnovnu karakteristiku globalizacije. Povezanost zemalja ekonomskim, političkim i socijalnim vezama uslovljava da sve zemlje u manjoj ili većoj meri osele pozitivne i negativne efekte kretanja u svetskoj privredi. Svaka država pokušava da ostvari neku vrstu ravnoteže u pogledu svoje ekonomske samostalnosti i zavisnosti od ekonomskih kretanja u svetu. Činjenica je da je sve veći broj ekonomskih problema koje države ne mogu same da reše bez uticaja nekih spoljnih faktora.

Tržište je glavni pokretač procesa globalizacije, o čemu svedoči činjenica da sa porastom dohotka se povećava i tražnja posebno za proizvodima koji dobijaju globalni karakter, odnosno na različitim tržištima se prodaju sa malo ili nimalo izmena. Na taj način se stvaraju globalni proizvodi, čime se nadoknađuje nedostatak kapitalnih investicija za nove proizvode. Globalna ekonomija postaje sve značajnija u uslovima kada tržišta pojedinih zemalja nisu dovoljno velika da omoguću stvaranje preduzeća optimalnih veličina kojima bi se obezbedilo tržišno učešće na većem broju nacionalnih tržišta.

²⁵ Magistar Miloš Dašić, Beogradska poslovna škola, Visoka škola strukovnih studija, Kralja Petra 70, Blace, Srbija

²⁶ Miodir Jakšić, Globalizacija i povlačenje države, Dom kulture „Studentski grad“, Beograd, 2003. godina, str. 97

Globalizacija sa sobom nosi i globalnu konkurentnost, koja se povećava sa povećanjem međunarodne trgovine, inostranih direktnih investicija i smanjenjem barijera za kretanje roba. Konkurentnost je u stvari stvaranje većeg kvaliteta života svojih građana. Pošto su produktivnost i stopa rasta produktivnosti glavna merila konkurentnosti, svaka država treba da ulaže u one grane kojima se može ostvariti visoka produktivnost i na taj način da se ostvari konkurentna prednost na globalnom tržištu.

Svetska trgovina dostiže sve veće dimenzije, posebno ako se ima u vidu da je sve veći broj inostranih proizvoda koji su značajni za život potrošača u sve većem broju zemalja. O tome govori i podatak Svetske trgovinske organizacije da stopa svetske trgovine veća od stope rasta svetskog bruto nacionalnog proizvoda. Zavisnost od međunarodne trgovine je različita po zemljama, ali velika zavisnost pored koristi nosi sa sobom i brojne nedostatke pošto je zemlja osetljivija na nepovoljna kretanja u svetskoj privredi.

Ekonomska globalizacija se karakteriše nestajanjem međunacionalnih granica radi što lakše i brže razmene proizvoda, usluga i faktora proizvodnje. To je ustvari proces stvaranja jedinstvenog svetskog tržišta, koje bi omogućilo smanjenje transakcionih troškova i olakšao i ubrzao proces razmene proizvoda. Ono što je karakteristično za proces ekonomske globalizacije, jeste selidba kapitala u nerazvijena područja. Ovaj proces se odvija pod izgovorom da se vodi briga za dobrobit tamošnjeg stanovništva, a osnovni cilj je njihovo izrabljivanje. „Sadašnji tok ekonomske globalizacije, ukazuje da se kapital seli u nerazvijena područja, odnosno da beži iz razvijena područja izazivajući u njima pre svega socijalne probleme. Zaustavljanje ovog procesa značilo bi prepuštanje nerazvijenih područja njihovoj „sudbini“ što bi, opet, bilo da se ona „zaglave“ u nerazvijenost, bilo da izaberu sopstveni put razvoja koji bi mogao biti i radikalno drugačiji od zapadnog, značilo prestanak sadašnjeg trenda globalizacije, ili bi ona bila ograničena samo na razvijena područja kao neka vrsta mini globalizacije“²⁷.

Globalizacija se danas karakteriše sve izraženijom podelom na bogate pojedince, elitu i sve većom podelom unutar društava uslovljavajući podelu na bogate i siromašne države, odnosno dobitnike i gubitnike globalizacije. Pored razlika između samih država, sve je jasnija razlika i unutar istih. Podela sve više dolazi do izražaja, sve je manji broj onih koji poseduju mnogo (super bogati) pojedinci sa ogromnim kapitalom, dok je utoliko veći broj onih koji žive ispod granice siromaštva.

2. SVETSKA KRIZA KAO POSLEDICA GLOBALIZACIJE

Postojeći poremećaji svetske ekonomije, za čiji nastanak se vezuje 2007. godina i kriza u oblasti stanogradnje i kreditnog tržišta u SAD, proširila se i dobila razmere kakve je retko ko očekivao. Vremenski period za koji se smatralo da će kriza biti prevaziđena se produžio u novu fazu, koja dobija globalne razmere. Svemu tome posebno doprinosi i nivo koji je dostigla ekonomska globalizacija. Dve su osnovne karakteristike ove krize i to: činjenica da zemlje u usponu poput Brazila, Rusije, Indije i Kine nisu uspele da preuzmu vodeću ulogu u međunarodnoj ekonomiji i time ublaže negativne procese u razvijenim zemljama, kao i postavljanje pitanja da li postojeći kapitalistički sistem treba zameniti nekim novim rešenjima.

Ukoliko je međunarodni uticaj u nacionalnoj ekonomiji neke zemlje veći, utoliko je i veći rizik od negativnih efekata kriznih poremećaja kakvi su danas. Ovi negativni tokovi se povremeno regulišu i ublažavaju određenim metodama državne intervencije. Međutim, bez obzira koliko bila uspešna intervencija, radi smanjenja recesije, do sada nije bilo moguće i nijedna država nije pokazala sposobnost da se izbori sa kriznim poremećajima do kraja.

Karakteristika međunarodne ekonomije, da je praćena snažnim procesom globalizacije, uslovljava da se krizni poremećaji ispoljavaju kroz sve sfere života i u svim državama. To uslovljava činjenica da je sve veće učešće zemalja trećeg sveta, odnosno nerazvijenih zemalja, u međunarodnim kretanjima kapitala i tržišnoj podeli.

Značajan faktor u sadašnjem procesu globalizacije su zemlje u usponu (Kina, Rusija, Indija i Brazil) koje su poslednjih tridesetak godina doživele veoma snažan progres u svom razvoju, koji se odrazio na globalne ekonomske procese u svetu. Činjenica da ove zemlje zajedno ostvarivale do svetske ekonomske krize preko polovinu svetskog bruto domaćeg proizvoda, dovoljno govori o snazi ekonomija ovih zemalja koje su postale značajna pokretačka snaga svetskog privrednog rasta. Međutim, pored prednosti koje im je obezbedila globalizacija, ove zemlje su takođe osetile njene negativne efekte u danima krize. Zato i očekivanja da će upravo privrede ovih zemalja biti spas za posrnule ekonomije u godinama krize, gube na značaju jer procesom globalizacije i ove zemlje su neizbežno doživele sudbinu zapadnih zemalja. Njihovo nacionalno tržište, bez obzira na veličinu i niski stepen zasićenosti potrošačkim dobrima, nije bio u mogućnosti da amortizuje negativne efekte koji su došli iz visoko razvijenih zemalja.

---

²⁷ Vladimir Vuletić: Globalizacija-proces ili projekt, NSPM, Beograd, 2003, str. 89

Kriza koja je zahvatila svet 2007. godine i koja danas poprma dimenzije kakve niko nije očekivao dovodi u pitanje i opstanak postojećeg kapitalističkog sistema u kome se ne naziru jasni stavovi o izlasku iz krize. Države pokušavaju na svaki način da raznim vidovima intervencija na tržištu kapitala uspostave narušenu ravnotežu sistema iako na taj način dovode u pitanje slobodu tržišta koje su osnova kapitalističkog sistema. Strah država od povećanja nezaposlenosti i poremećaji prvenstveno američke privrede naveli su razvijene države sveta na ovakvu odluku. Zato se u narednom vremenskom periodu očekuje da će pokušajima za izlazak iz postojeće svetske krize u uslovima ekonomske globalizacije doći do reforme kapitalističkog sistema.

„Finansijska kriza, koja je prerasla u ekonomsku krizu, sada se pretvorila u krizu nezaposlenosti, a postoji rizik da i dalje eskalira u širu socijalnu krizu – sa političkim implikacijama. Otežavajuću okolnost predstavlja činjenica da su dobiti iz perioda predkrizne ekspanzije bili najednako raspoređeni, dok ekonomski i socijalni troškovi krize padaju na leđa svih“.²⁸

3. UZROCI I POSLEDICE EKONOMSKE KRIZE

Nastanak velike svetske ekonomske krize vezan za tržište nekretnina u SAD, nije bilo slučajan. Vođenje neodgovorne poslovne politike banaka u SAD, koje su usled visokog priliva jeftinog novca iz inostranstva plasirale novčana srdstva kroz hipotekarne kredite radi ostvarivanja profita bila je inicijalna kapisla za krizu neviđenih razmera. Davanje sub-prime hipotekarnih kredita poveriocima koji nisu ispunjavali uslove za dobijanje ove vrste kredita, radi ostvarivanja dobiti pošto su cene nekretnina neprestano rasle je bio glavni razlog budućeg gubitka profita najvećih banaka u SAD. Problem se javio u situaciji kada veći broj poverioca nije bio u mogućnosti da otplaćuje rate hipotekarnih kredita, a došlo je do povećanja hipoteka na strani ponude i smanjenja tražnje što je uslovilo pad cena nekretnina. U martu 2008. godine Morgan Stanley, jedna od najvećih investicionih banaka sveta, saopštila je da je u prvom kvartalu imala pad profita od 42% zbog loše plasiranih hipotekarnih pozajmica. Takođe, Lehman Brothers je imao pad profita od 57%, a Golden Sach 53%.

Ono što je važno usled finansijske krize došlo je do poskupljenja bankarskih kredita, što bez sumnje dovelo do porasta troškova poslovanja preduzeća, kao i smanjenja likvidnosti preduzeća. Smanjenje obima kreditiranja dovelo je do smanjenja potrošnje, a samim tim i smanjenja ukupne agregatne tražnje. Zbog smanjenja tražnje, preduzeća su bila primorana da smanjuju svoju proizvodnju, a usled smanjenja prodaje i prihoda preduzeća su bila primorana da otpuštaju svoje radnike kako bi smanjili troškove poslovanja. Nezaposlenost u SAD je u 2008. godini iznosila 6,5%, da bi 2011. godine iznosila kritičnih 9%. Zato je i prevashodni cilj državne politike SAD da se nezaposlenost što pre smanji na neku razumnju granicu. Međutim, iako je utvrđeno da je za oporavak potrebno da se mesečno zaposli u proseku 263.000 radnika, u ovoj godini se taj broj kreće oko 125.000 što je još uvek nedovoljno.

Rast nezaposlenosti kao posledica krize nije samo karakterističan za SAD. Posebno je prisutan rast nezaposlenosti u zemljama EU, a pre svega u Grčkoj, Italiji, Portugaliji i drugim zemljama čijim ekonomijama preta prezaduženost. Kao posledica toga javljaju se protesti ogorčenih radnika širom planete kojima je otpočela svetska socijalna revolucija. Građanima širom sveta su dozlogrdili menadžeri čije su plate i do 400 puta veće od plata radnika, pad životnog standarda, finansiranje bezsmislenih ratova.

Protesti ogorčenih radnika otpočeli su pokretom Okupirajmo Volstrit, a preneli su se na Rim, London, Madrid, Berlin, Honkong i dr. svetske metropole. O tome govori i ekonomista Branko Dragaš: „Uobraženi i prepotentni finansijski magovi virtuelne ekonomije doživeli su bankrot. Malograđani, neznanice i foliranti uništili su svetske finansije zbog sopstvene pohlepe i gramzivosti. Neoliberalizam je razorio kapitalizam iznutra. Svetska kriza je posledica globalizacije. Zato će se kriza sa Volstrita preneti na čitav svet. Svetska kriza upravo zbog te činjenice, predstavlja najveću krizu u istoriji čovečanstva. Niko više na planeti nije izolovan od njenih posledica. Milijarde ljudi strahuju kako će preživeti i prehraniti svoje porodice, zbog gangstera sa Volstrita koji su hteli u jednoj čaši da popiju čitav život“.²⁹

ZAKLJUČAK

Proces globalizacije, zahvaljujući dostignućima i otvaranju granica pretvorio je svet u globalno selo. Kriza koja je zahvatila čitav svet, jasno je pokazala da je svet međusobno povezan u svakom pogledu i da je međunarodna saradnja osnov za uspešno prevazilaženje krize i osnov za održiv oporavak. Ova kriza je razotkrila slabe tačke globalizacije.

Merama za ublažavanje efekata svetske krize identifikuju se segmenti ekonomije jedne zemlje koji se štite. Ove mere treba da podržavaju ekonomski rast i humani razvoj da bi se privreda zaštitila od nestabilnosti. Od načina na koji se planira izlazak iz krize zavisi i pravac razvoja u budućem periodu.

²⁸ Biljana Jovanović Gavrilović, Globalna kriza, kvalitet privrednog rasta i tranzicija u Srbiji, Beograd, str. 5

²⁹ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/175464/Buna-protiv-globalizacije1-Nova-svetska-revolucija>

Investicije u istraživanje, promovisanje grinfild investicija i zaštita životne sredine, imaju višestruki pozitivan efekat na privrednu aktivnost i zaposlenost.

Bez obzira koliko bili bolne posledice krize (pad profita, povećanje nezaposlenosti i njene socijalne i političke implikacije), ona se može iskoristiti i kao prilika za preispitivanje postojećih stavova, stvaranje novog načina razmišljanja o brojnim makroekonomskim i razvojnim problemima. Takođe, važno pitanje koje se postavlja je i uloga države i tržišta u ekonomskom životu, posebno sa stanovišta obezbeđivanja dugoročno održivog ekonomskog rasta.

LITERATURA

1. Vuletić, V., Globalizacija-proces ili projekt, NSPM, Beograd, 2003
2. Gavrilović Jovanović, B., Globalna kriza, kvalitet privrednog rasta i tranzicija u Srbiji, Beograd
3. Jakšić, M., Globalizacija i povlačenje države, Dom kulture „Studentski grad“, Beograd, 2003. godina
4. <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/175464/Buna-protiv-globalizacije1-Nova-svetska-revolucija->

MSc Miloš Dašić³⁰

Abstract

The current economic crisis is proof to those who doubted the power of transmission consequences of globalization around the world. In fact, despite the positive effects of globalization, its negative features are the economic crisis came to the fore. All major actors in the world economic stage are involved in seeking the solution to get out of the crisis. From the way the plans out of the crisis depends on the direction of development in the future.

Keywords: globalization, world economic crisis, economic recovery.

---

³⁰ Miloš Dašić M.Sc., High School of Business, Kralja Petra no. 70, Blace, Serbia

Uputstvo za autore radova za časopis "ODITOR"
CENTRA ZA EKONOMSKA I FINANSIJSKA ISTRAŽIVANJA

NASLOV RADA
(u najviše dva reda)

OPŠTE NAPOMENE: Časopis "ODITOR" sadrži originalne naučne radove, pregledne članke kao i saopštenja iz svih oblasti menadžmenta, finansija i prava (čiji podnaslov glasi: menadžment, finansije i pravo).

Rukopis rada je potrebno pripremiti po ugledu na tekst ovog uputstva i tako olakšati pripremu za štampu, a sebi uštedeti naknadne izmene i dorade.

Rukopis rada, na srpskom jeziku, pisano fontom Arial šalje se na recenziju bez prve strane na kojoj su označena imena autora. Tekst mora biti logičan, jasan i jezički čist i bez slovnih grešaka.

Stavovi izneti u tekstu objavljenom u časopisu predstavljaju isključivo mišljenje autora i isključivo su u odgovornosti autora.

Rezime: Tekst rezimea mora biti napisan u veličini do 100 reči. Rezime sadrži: osnovni pregledni tekst i ključne reči, rezime je potrebno prevesti na engleski jezik.

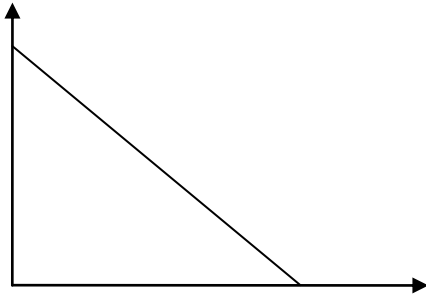
Ključne reči: Uputstvo, rad, veličine od 3 do 5 reči.

Priprema rukopisa:

- Prva stranica rada rezervisana je samo za podatke o autorima, rad se piše tek od druge strane. Podaci o autorima priloga čine njihova naučna i akademska zvanja i naziv institucija (preduzeća) u kojoj su zaposleni, pišu se ispod naslova na prvoj strani i slovima veličine 12;
- Radovi ne smeju biti duži od 12 kucanih strana, uključujući tekst, slike, grafikone, tabele i ostale priloge. Rukopisi se kucaju proredom 1 na papiru formata A4. Leva, desna, gornja i donja margina treba da budu široke 2,0 santimetara;
- U časopisu se objavljuju samo stručni i naučni radovi koje recenzenti preporuča za štampu;
- Naslov rada na srpskom jeziku piše se na sredini druge strane, dva proreda od gornje margine, veličine slova 14 (**boldovano**);
- Rezime i apstrakt pišu se u prostoru koji je 2,0 santimetara odmaknut od leve i desne margine, kurzivom (*italic*) i veličinom slova 10 na gore navedeni način;
- Ključne reči treba da ukazuju na problematiku istraživanja u radu. Treba ih navesti azbučnim redom i odvojiti zapetama;
- Novi red se uvlači i odvaja od prethodnog pasusa za prored 1 (single);
- Podnaslov pisati veličinom fonta Arial 12;
- Rad kucati proredom od 1, a margine poravnati (Justified). Preporučuje se font Arial veličine 10;
- Ukoliko se pojavi potreba za dodatnim uputstvima i objašnjenjima u radu ili pozivanje na literaturu, navodi se u fusniči koje se numerišu arapskim brojevima;
- Strane se numerišu na sredini u donjem delu strane,
- Šeme, grafikoni, pregledi i tabele moraju imati broj i legendu;
- Jednačine u tekstu pisati numeričkim oznakama na sredini teksta, npr:

$$P = \frac{Ic*\sqrt{Q}}{\int M-W}$$

- Slike prikazivati na sledeći način, npr:

Slika 1. Naziv

Tabele:

- Tabele treba označiti arapskim brojevima. Naslov tabele treba da objašnjava njen saržaj;
- Za tabele za koje su podaci preuzeti od stručnog izvora navesti na dnu tabele izvor i godinu za koju su podaci uzeti;
- Napomene treba naznačiti ispod izvora podataka;
- Na odgovarajućem mestu u tekstu na koji se odnosi navodi se broj tabele;

Literatura:

- Literatura se u tekstu navodi na dnu stranice u fusnoti (autor, naziv izvora, izdavač, godina izdanja i broj strane);
- Spisak literature se daje na kraju rada azbučnim (abecednim) redom kao na primer:
  1. Fridman M., Teorija i monetarna politika, Rad, Beograd, 1973,
  2. Milovanović S., Carić M., Makroekonomija, Univerzitet „Privredna akademija“, Novi Sad, 2007;
- Reference u tekstu treba da uključe prezimena autora i godinu izdanja. U slučajevima kada postoje dva autora treba ih oba navesti, dok u slučaju da postoje tri do pet autora potrebno je navesti prvog autora i naznačiti sa dr. ili latinskom skraćenicom: „at al.“. Kada postoji pet i više autora izvora potrebno je umesto njihovih prezimena napisati „grupa autora“;
- Internet adrese potrebno je navesti kompletno u originalnim nazivu.

Napomena:

Radove slati na sledeće načine:

- Elektronskom poštom na e-mail: cefibeograd@gmail.com ,
- Poštom: Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, za časopis “ODITOR”, Prvomajska 48/6, 11080 Zemun, Beograd

Za potrebne informacije javite se na kontakt telefon: 063/7233440 ili 060/0972193.

Radove je potrebno dostaviti redakciji časopisa u elektronskoj formi u formatu za Microsoft Word (*.doc).